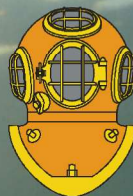

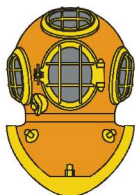
DYKKEHISTORISK TIDSSKRIFT

Nr. 33 - 12. årgang 2008

DYKKEHISTORISK TIDSSKRIFT

ISSN: 1397-6753

Udgives af:

DYKKEHISTORISK
SELSKAB

Redaktør:

Sven Erik Jørgensen
Kirsebærvej 5
8471 Sabro

Artikler, anmeldelser etc. som ønskes optaget i tidsskriftet sendes til ovennævnte adresse.

Skrevet materiale bedes så vidt muligt afleveret på diskette og illustrationer som papirkopier eller digitale.

INDHOLD

Nyt fra selskabet	3
Fragmenter fra et liv som dykker	4
Historien om Englands første krigsskib "Mary Rose"	10
John Deane / Mary Rose	14
Fra erhvervsmæssig til rekreativ dykning	17
Vragudstilling 2008	20
Uddannet 100 dykkere uden et eneste uheld	22
De bibliofile sider - Hans Hass	28
Generalforsamling 2008	36
Donationer	39
Nye medlemmer	39
Dykkehistorisk Selskab	bagside

Forsidebillede:

Billede fra Christiania & Nielsen AS bygning af en del af Århus Havn i 1920. Dykkeren er Gustav Steinbrenner. Billedet er doneret af Willy Jepsen.

LaserTryk™ dk

Nyt fra selskabet

Paul Erik Christensen

Selskabet har netop afholdt den årlige generalforsamling i Ebeltoft. Dette var en dejlig dag med ca. 30 deltagere.

Bestyrelsen var glad for, at så mange ville deltage. Ebeltoft Marineforening forestod det praktiske. Det var som sædvanligt utroligt dejligt at nyde den service som Ebeltoft Marineforening kan yde. Tak til Bjarne, Gunnar og Lisbeth.

Vi har nu registreret 246 medlemmer. Siden sidste generalforsamling er der kommet 18 nye til, så hvis de, der endnu ikke dags dato har betalt kontingent, får betalt, er det en flot udvikling. Måske vil vi til næste generalforsamling nærme os 270 medlemmer.

Med dette nummer er det første gang, at Dykkehistorisk Tidsskrift udkommer i farver - bortset fra jubilæumstidsskriftet. Vi er meget tilfredse med at generalforsamlingen vedtog at tidsskriftet fremover skal udkomme i farver. Vi håber på, at medlemmerne og andre som modtager tidsskriftet vil tage godt imod dette. Det har naturligvis sine omkostninger at gå fra sort-hvid til farver. Vi har måttet acceptere en kontingentstigning på 50 kr. om året gældende fra og med 2009. Generalforsamlingen var overbevist om, at den beskeden kontingentforhøjelse sammenholdt med farverne ville være i medlemmernes interesse.

Den 14. juni vil selskabet sammen med Aalborg Marine og Søfartsmuseum afholde historisk dykning ved museet. Vi håber på, at mange medlemmer vil møde op, og måske få en mulighed for at prøve det gamle udstyr.

Vore lokaler i Ebeltoft har været genstand for en større oprydning. Tak til alle som deltog. Husk at I altid kan besøge lokalerne efter forudgående henvendelse til bestyrelsen.

Sommeren står snart for døren, og mange medlemmer tager på en velfortjent ferie. Husk at tage nogle billeder til vores fotokonkurrence, som blev omtalt i sidste blad – hvis ikke allerede det helt rigtige billede ligger i arkivet.

Møder i på jeres ferie eller når I er udenfor Danmark i anden anledning noget dykkehistorisk interessant, vil redaktøren meget gerne høre om dette, eller endnu bedre modtage billeder og evt. en kort notits eller en artikel om emnet.

Den 12. marts kunne vores æresmedlem nr.1. fejre sin 80 års fødselsdag. Et stort tillykke til Kai Estrup skal på hele selskabets vegne lyde fra denne side.

Jeg vil gerne ønske alle er rigtig god sommer.

**Følg med i selskabets kommende arrangementer på:
www.dykkehistorisk.dk**

Fragmenter fra et liv som dykker

Om dykker Frederik Holger Christiansen 5/12 1883 – 18/3 1973

Af Orlogskaptajn V. Theill
Tidligere chef for Søværnets Dykkerskole

Når dansk dyknings historie til sin tid skal skrives i sin helhed, vil den langt overvejende del af indholdet basere sig på arkivmateriale. Igennem snart 12 år er der tilgået selskabets arkiv et meget varieret materiale i både omfang og art. Meget er af høj dykkehistorisk værdi. Et af disse bidrag er tilgået selskabet gennem Frederik Holger Christiansens (FHC) barnebarn Allan Nielsen (AN).

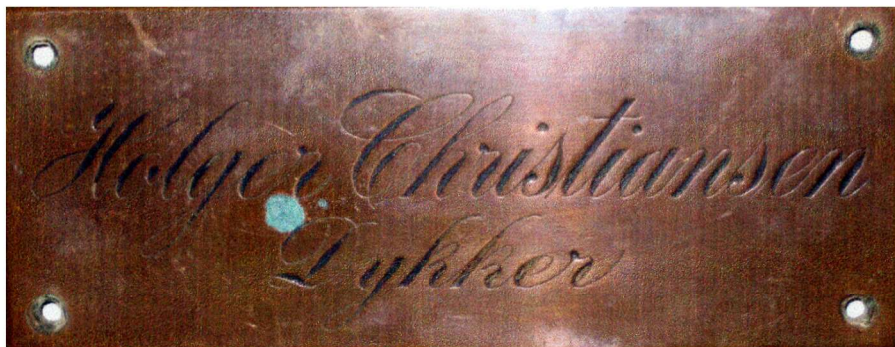
Frederik Holger Christiansen DYKKER - således stod der på hans navneskilt til lejligheden i Toldbodgade 16B, 4.tv. i København, hvor han boede fra 1911 og til sin dødsdag den 9. marts 1973. Her boede han i en periode skråt overfor en nok så kendt anden dansk dykker - Peter Hansen Hessing. FHC var stolt over at være dykker, hvilket han vedblev at være til sin dødsdag. Han var altid parat til at fortælle om sine oplevelser.

Jeg fik kendskab til FHC gennem hans barnebarn AN, som bor i Dragør, hvor han en dag fortalte mig, at hans morfader havde været dykker hele sit liv. AN sagde, at hans moder en gang havde berettet om

Frederik Holger Christiansen fotografet i Danmarks Akvarium til artiklen i Familie Journalen

en artikel i Familie Journalen, hvor FHC skulle have fortalt historier fra sit lange liv som dykker, og hvor FHC i det tyvende århundredes første år havde været

Besætningne på DANMARK fotograferet i 1906 i Gibraltar. FHC sidder i forreste række med skibshunden

bjergningsdykker i det fjerne østen. AN der vidste, at jeg var medlem af Dykkehistorisk Selskab, mente, at der måske var grundlag for en historie. Det lykkedes os med velvilje fra Aller koncernens side og deres meget hjælpsomme biblioteks- og arkivbestyrer Torben Thomsen at finde det omhandlede nummer af Familie Journalen, der viste sig at være udkommet den 22. december i 1959. I artiklen fortæller FHC farverigt om sine oplevelser bl.a. fra sin tid i Bjergningsentreprisen Em. Z. Svitzer. Ved interviewet var FHC 76 år. Han blev 89 år.

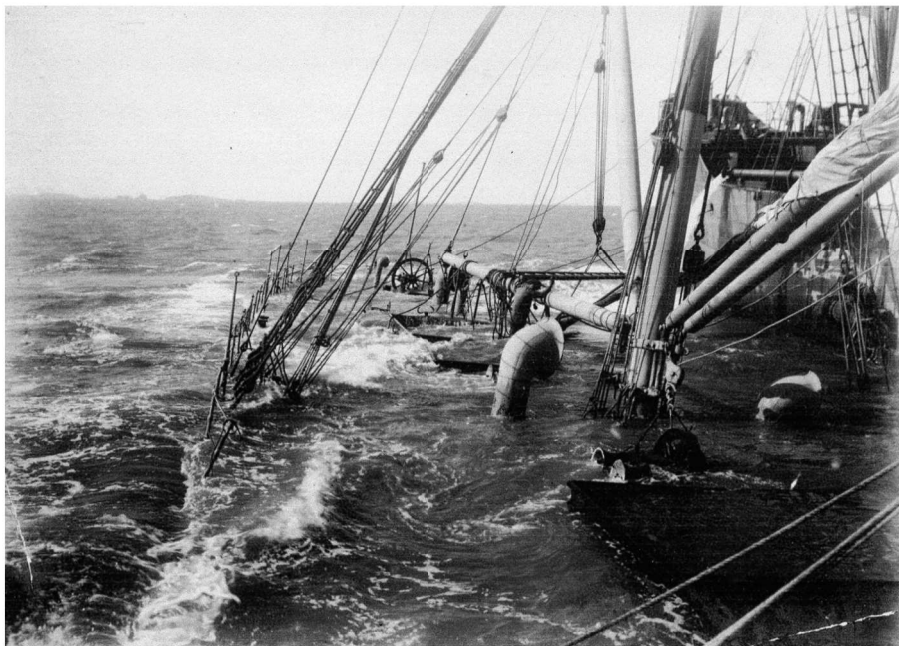
AN fik med hjælp fra familiemedlemmer i løbet af et års tid samlet papirer og fotografier, der havde relation til FHCs virke som dykker og øvrige liv til søs. Hans søfartspapirer viser, at han fra 29. marts 1902 og indtil 8. januar 1949 havde været vidt omkring.

Jeg har siden hen kopieret, gennemlæst og samordnet FHCs efterladte oplysning-

er og vil med nogle kommentarer og ANs velvilje overlade kopierne af dokumenterne til Dykkehistorisk Selskab.

Forinden vil jeg dog indvie selskabets medlemmer i nogle af de fragmenter fra FHCs dykkerliv, der fremgår af dokumenterne. Selv om materialet giver et nogenlunde kronologisk billede af FHCs liv som dykker, mangler der dog mange stednavne og datoer, som gør det vanskeligt at samle materialet kronologisk. Alligevel er det samlede billede et interessant dykkehistorisk dokument, og da adskillige fotografier viser udstyr og materiel af gammel dato, er der rig mulighed for at gøre sig nogle gode iagttagelser fra en spændende periode i bjergningens historie, hvor arbejdet var hårdt og hjælpemidlerne beskedne.

Af de efterladte papirer, specielt søfartsbogen, der dækker perioden 1902 til

1949, fremgår ikke hvor, og hvordan FHC blev dykkeruddannet. Vi kan dog se, at han var påmønstreret en stenfisker NORDLYSET fra 1. oktober 1904 til 16. december 1905. Det er nærliggende at antage, at FHC i den periode har prøvet at dykke, måske endog lært så meget, at han med nogen rimelighed kunne sige, at han kunne dykke.

Den 1. juli 1906 udmønstrede FHC til Svitzers bjergningsdamper S/S DANMARK, der var stationeret i Middelhavet. FHC var forhyret her som matros indtil den 11. juli 1908. Det er sandsynligt, at FHC i sine to år på S/S DANMARK har fået supplerende dykkeruddannelse, således at han den 23. september 1908 kan påmønstre som 3. dykker på Em. Z. Svitzers PROTECTOR i Singapore. PROTECTOR havde station i Hongkong på Kinakysten. FHC afmønstrede den 2. marts 1911 fra PROTECTOR, hvor han fra den 10. juni 1910 var avanceret til 2. dykker. Af dokumenterne fremgår, at FHC

den 30. september 1911 blev gift med Alfrida Anderson. FHC var fra den 10. oktober 1911 til den 14. april 1913 forhyret som 2. dykker på Em. Z. Svitzer.

Fra 6. august 1918 var FHC forhyret som dykker på S/S Dragør, S/S Thor og i 3 omgange på S/S Kronborg. Han afmønstrede som dykker fra KRONBORG 4. december 1919. Dette var tilsyneladende den sidste hyre, hvor han var forhyret som dykker. Ingen af de angivne skibe har tilhørt Svitzers flåde på dette tidspunkt.

De efterladte papirer indikerer, at FHC har dykket en hel del i årene mellem 1919 – 1946, hvor han bl.a. har dykket i det baltiske område bl.a. Polen og Estland i 30'erne, ligesom han har været ansat i dykkerfirmaet Erik Bruun, Thorshavnsgade 3, Islands Brygge.

Vi ser ham så først til søs igen i 1946, og i 1949 afmønstres han fra S/S Bodil, hvor han var forhyret som dæksmand.

Til artiklen i Familie Journalen angav

FHC, at han dykkede til han var over 70 år. Denne oplysning korresponderer med FHC medlemsbøger fra Dansk Dykkerforening (DDF), der viser, at han var medlem af foreningen fra 1935 og til 1959, fra han var 52 til 76 år gammel. Om han har været medlem før 1935 vides ikke. I dokumenterne findes også et sæt papirer udgivet af DDF omhandlende et signalsystem baseret på morsealfabetet, både omfattende ryk i luftslange eller line, såvel som bankesignaler, samt et signalsystem for stenfiskning. Materialet fra DDF indeholder også et sæt dekompressionstabeller og en behandlingstabel. Tabellerne er Haldanes tabeller, og er sammen med behandlingstabellen identisk med de tabeller der findes i Søværnets Lærebog i Dykning fra 1938.

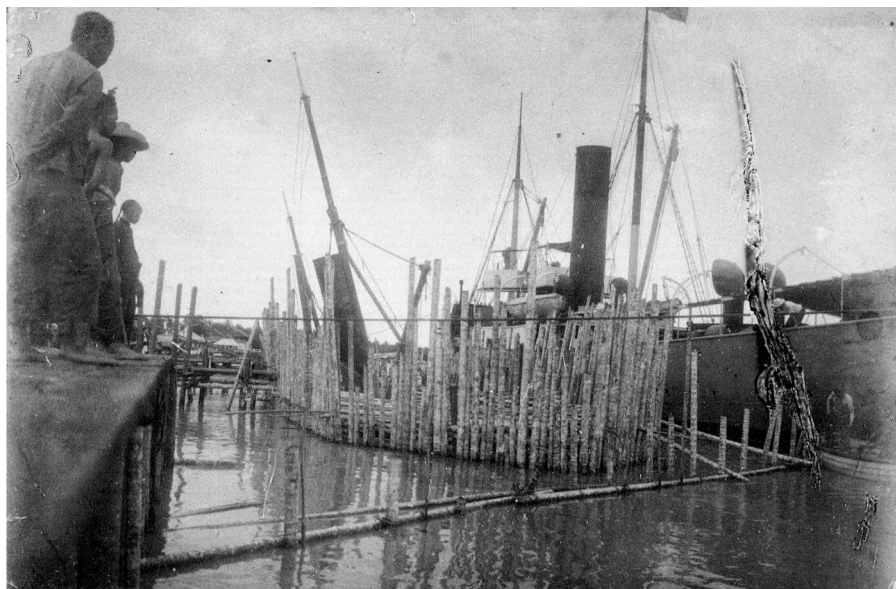
Uddrag fra artiklen i Familie Journalen.

I interviewet til Familie Journalen berettede FHC bl.a., at han på tidspunkt for

Protector med pumpe­slanger lagt ud til en havarist. Pumpekapaciteten var 4.000 l i minuttet.

interviewet var 76 år og, at han rundt regnet og sammenlagt havde tilbragt de ca. 40 år under havets overflade! Han har færdedes lige hjemmefant på bunden af Det Indiske Ocean og Nordatlanten som

Pallisade rammet omkring "Sri Muan". Protector ligger ved vraget

Dykkerfirmaet Erik Bruuns skib med dykkeapparat ombord

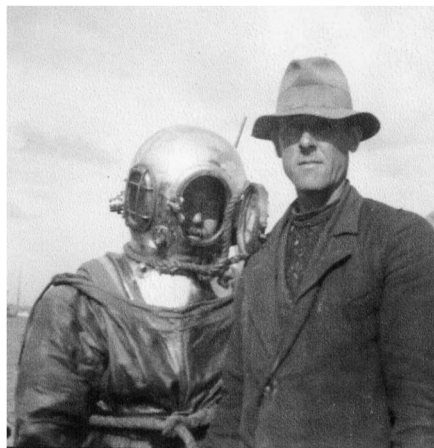
havnene i Sønderborg, København og Gøteborg. Han fortalte om et besøg på Kongens Slot, hvor Kongen personligt ville trykke ham i hånden og sige ham tak for en ualmindelig smuk indsats i forbindelse med fundet af et juleforlist dansk passagerskib og bjergningen af en del af de omkomne. Det er ikke oplyst, hvilket skib eller årstal, så vi ved ikke, om det var Christian den X eller Frederik den IX. Jeg tænkte under gennemgangen af FHCs papirer på, om det kunne have været S/S Kjøbenhavns forlis, men det var i juni måned 1948 og altså ikke et juleforlis. Det var imidlertid Svitser, der forestod lokalisering og bjergning af de omkomne fra Kjøbenhavn. Jeg er i besiddelse af såvel kaptajns- som dykkers rapport fra dagene lige efter forliset, og FHC blev ikke nævnt heri.

Videre berettede FHC om en juleaften, som han måtte tilbringe på bunden af

Middelhavet på ca. 30 meters dybde for at søge efter et kostbart anker. FHC berettede, at han stod i et fantastisk undersøisk "julelandskab" og brummede julesange i ca. 1 time til 1½. Han berettede ikke, om han fik lokaliseret ankeret.

FHC fortalte om en tyfon ved Kinakysten i tiden omkring 1. verdenskrig. Tyfonen opstod på mindre end 5 minutter. Det lykkedes skipperen at drive af for vejret i de tyve minutter, det hele varede. Efter uvejret fandtes 1100 lig, samt bl.a. et engelsk skib, der var slynget op i en forretningsgade i Hongkong. Et andet skib måtte de hente højt oppe på et bjerg. "Det er sandt hvert ord, jeg siger", berettede FHC og tilføjede: "Verden er mærkelig".

Sørøvere fandtes også dengang - og i et stort antal - berettede FHC. De var aldeles nådesløse folk, der slog ihjel. FHC fortalte om en julemåned, hvor de var blevet tilkaldt for at bjerge et tysk skib, der var stødt på et koralrev. "Sørøvere sværmede omkring skibet i et stort antal og med den enlige kanon vi havde, turde

FHC i ny fortinnet 2-bolts-hjelm i Polen 1934

FHC på sine ældre dage

vi ikke binde an med dem, så vi fortrak til Shanghai, hvor vi blev vidner til et blodigt drama, hvor en hel sørøverbesætning blev henrettet og hoved og krop smidt ud til krokodillerne”.

Dykkeriet i Svitzer bragte således FHC rundt til adskillige eksotiske steder med dramatiske oplevelser i tiden før 1. verdenskrig. Jeg vil slutte af med en beretning om et vanskeligt bjergningsarbejde, fortalt med FHCs egne ord i Familie Journaler i 1959.

Jul blandt krokodiller

”Forud for denne oplevelse lå ellers mangen anden jul under fremmede himmelstrøg. Nogle var uhyggelige, andre var makabre. ”I mine yngre år, i tiden umiddelbart efter århundredskiftet og op til 1. verdenskrig, flakkede jeg verdenshavene rundt med et af Svitzers bjergningsskibe. Vi var altid klar til at gå i aktion, når værdier skulle høves fra havbunden, og der var ikke mange opgaver, vi ikke kunne løse. Jeg husker således – det var ved juletid – vi var blevet kaldt ud til en af de små floder på Borneos kyst. Et kinesisk skib var sunket i floden, og det havde

meget store rigdomme ombord. Vi skulle se at få det hævet, og traditionen tro dumpede jeg udenbords for at se sagerne lidt efter. Jeg havde kun lige nået at få det ene ben i vandet, da der lød et smæk så højt, at jeg kunne høre det ind i hjelmen. Og vandet sprøjtede op. Få millimeter fra mit ben havde en af de største krokodiller, jeg mindes at have set, klapset gabet sammen, helt overbevist om, at den skulle have haft en ordentlig bid dansk dykker til julemiddag. Jeg blev hejset indenbords i en fart. Tænk, så viste det sig, at denne stump flod var det sted i verden, hvor der fandtes de fleste og største krokodiller. Uden om det skib, vi skulle hæve, måtte vi bygge et enormt plankeværk, der skulle sikre mig mod krokodiller. Da plankeværket var bygget, gik de indfødte i gang med at tømme det bassin, der var skabt, for krokodiller. De fik en snes stykker, og så vidt jeg husker, var den mindste nok sine 5 meter lang. Den holdt vi som kæledyr på skibet nogen tid. Behørigt indespærret. Stak vi en stump manilatov i en tykkelse, der kunne holde en slagkrydser i orkan, hen foran gabet på den, klippede den det over med et eneste smask så let, som vi andre brækker en tændstik. Verden er mærkelig, det må man sige!”

Skibet, der her er tale om, er den Malaysiske damper ”Sri Muan”, der sank på floden Mnar.

Frederik Holger Christiansen ”DYKKER” havde et langt og begivenhedsrigt liv og ofte – og i lange perioder – langt væk fra hjemmet. Dokumenterne giver et fragmentarisk billede af et liv som dykker og beskriver og viser, hvordan arbejdslivet og tilværelsen var for en bjergningsdykker i den periode, hvor arbejdstøjet var den tunge dykkerudrustning, damp var drivkraften og håndværktøj og praktisk kunnen, samt erfaring var ”værktøjet”.

Historien om Englands første krigsskib "MARY ROSE"

Leif Hansen

Ud for Englands sydkyst, nærmere betegnet i farvandet mellem den engelske flådeby Portsmouth og øen Wright bjærgede man i oktober 1982 de godt 300 tons, der efter 437 år på havets bund var tilbage af Henrik den VIII's orlogsmænd Mary Rose.

Forud for bjærgningsarbejdet lå der 17 års tålmodigt undervandsarkæologisk arbejde og omfattende dykkertekniske forberedelser.

Det er i år 25 år siden denne begivenhed fandt sted, og Mary Rose har siden ligget i sin egen skibshal i Portsmouth Historic Dockyard, hvor man blandt andre seværdigheder også finder Lord Nelsons berømte flagsskib HMS Victory. Konserveringen af Mary Rose er endnu ikke afsluttet, men skibet er alligevel et besøg værd.

Du bør sætte en hel dag af til at besøge Historic Dockyard i Portsmouth.

Gennem mine mange arbejdsmæssige rejser til England har jeg haft mulighed for at følge Mary Rose gennem alle 25 år. Første gang jeg besøgte Mary Rose var i september 1982, hvor jeg havde den enestående oplevelse at dykke på vraget sammen med chefinstruktør Allan Bax fra dykkerskolen i Portsmouth. Det var i den afsluttende periode af selve hævnningen, hvorfor det var særligt interessant at tale med flere af marinearkæologerne, som gennem årene havde arbejdet på forberedelserne til hævnningen af Mary Rose.

Historien om Mary Rose

Mary Rose blev bygget i Portsmouth i 1511 og gennemgik en omfattende modernisering i 1536.

Foto John Bevan

Moderniseringen gik bl.a. ud på, at kanondækkene blev forstærket for at skibet kunne bære adskillige flere kanoner med større slagkraft.

Det var således et fuldt kampklart og veludrustet krigsskib, der i 1545 gik tabt ud for Portsmouth.

Det, der blandt så meget andet gør Mary Rose så interessant, er, at det er et af de første, muligvis det allerførste krigsskib i moderne forstand. Mens dets forgængere blev anvendt som en art flydende valpladser bemandede med bueskytter og infanterister, var Mary Rose i virkeligheden et rigtigt krigsskib, hvor marineartilleriet for første gang fik en selvstændig rolle.

Den periode på 34 år, hvor Mary Rose var i aktiv tjeneste, var præget af store omvæltninger i skibsbygningsteknikken, som foruden ombygningen i 1536, har sat sine spor, der nu kan undersøges i detal-

jer, hvor den er kommet i dok.

Man ved allerede, at skroget oprindeligt var klinkbygget. En metode, der stammer fra vikingeskibene og endnu i begyndelsen af det 16. århundrede var den almindeligste i Nordeuropa.

Ved ombygningen 24 år senere gik man over til kraelbygning, hvor plankerne i skroget støder op mod hinanden. Metoden stammer fra middelhavsområdet og blev efterhånden enerådende ved bygningen af større skibe.

Forliset

I 1545 lå den franske flåde på ydersiden af øen Wright og forberedte et angreb mod England.

Mary Rose var et af de skibe, der om eftermiddagen den 19. juli 1545 sejlede ud fra Portsmouth for at engagere den angribende franske flåde.

Forinden skibet stævnedes ud fra Portsmouth havde kongen med et selskab spist frokost ombord, og kongen stod nu sammen med selskabet inde på kysten og betragtede skibet, mens det stævnedes ud.

Henrik VIII's stolte skib, Mary Rose, der for øvrigt var opkaldt efter kongens søster, nåede dog aldrig frem til det ventede søslag. Et voldsomt vindstød under en kursændring fik skibet til at krænge styrbord over, så vandet fossede ind ad de åbne kanonporte, og skibet sank uden varsel som en sten med mandskab og alt

udstyr.

De store net, som var hængt ud for at hindre fjenden i at borde skibet, fangede sømændene, da de søgte at redde sig fra druknedøden. Som fisk i en ruse sad de fast og gik med skibet ned i muddret.

Inde på kysten hørtes skrigene fra de hundrede af sømænd, som for de flestes vedkommende, var tvunget til krigstjenesten. Af skibets totale besætning på 700 mand blev kun 40 reddet, resten druknede og fandt deres grav på havets bund.

Vraget satte sig i knap 10 meters dybde med en hældning mod styrbord på omkring 60 grader, og med forstavnen en smule højere end agterstavnen.

Hele scenariet blev fra kysten overvåret af kongen og hans selskab, som dermed blev øjenvidner til katastrofen.

Hvorfor sank Mary Rose?

En senere rapport fortæller at årsagen utvivlsomt skyldtes, at Mary Rose var for tungt lastet. Det formodes, at der var tale om sjuskeri, fejlregninger og dårligt sømandskab.

Der skal bl.a. have været 91 kanoner om bord, mange flere end skibet var beregnet til. Men da man kæmpede tæt på land tog man chancen med lidt overværret for at kunne få mere ildkraft. Kanonerne var hentet ned fra Tower i London og kunne ramme relativt præcist indenfor omkring 50 meters afstand af fjenden.

Replica af smedejernskanon bjerget fra Mary Rose opstillet ved Mary Rose museet, Portsmouth. Foto: John Bevan

Desuden var mandskabet langt større end skibet var beregnet til. Mary Rose var kun konstrueret til 415 mand, men næsten det dobbelte var ombord. Da det i det fine vejr er sejlet ud med kanonportene stående vidt åbne og i en drejning har fået dem under vand som følge af overvægten, kom havariet som lyn fra en klar himmel.

Den forliste orlogsmand blev liggende på bunden i århundrede beskyttet af et stadigt voksende lag dynd, som har bevaret hele styrbordssiden, det meste af bunden og godt halvdelen af dækkene mod iltning og ormeangreb, medens bagbordssiden er gået tabt i tidens løb.

I forrige århundrede bjærgedes nogle af de imponerende malmkanoner, men derefter blev vragefs position glemt.

Mary Rose genfundet

I 1965 fattede imidlertid journalisten og sportsdykkeren, Alexander McKee, igen interesse for Mary Rose og samlede en gruppe fra the British Sub Aqua Club (det engelske sportsdykkerforbund), som iværksatte en intensiv eftersøgning af vragefs af Mary Rose.

Det lykkedes da også Alexander McKee og hans gruppe at genfinde Mary Rose, og i perioden fra 1967 til 1975 blev der foretaget omfattende undervandsarkæologiske udgravninger, som gjorde det klart, at Mary Rose ikke alene er et enstående skibshistorisk klenodie, men samtidig skal ses som en "tidskapsel", der omfatter utallige genstande fra hverdagslivet i det 16. århundrede. Den omstændighed, at fundene kan dateres med

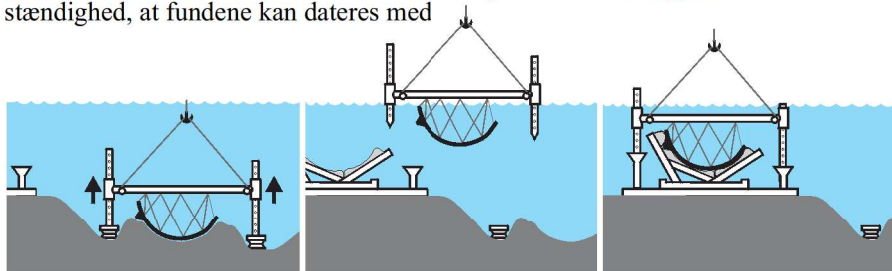
fuldstændig sikkerhed, har allerede medført adskillige omskrivninger af tidens historie.

Under den omstændighed at skibet sejlede ud med alt udstyr og forråd om bord, har man været i stand til at finde en guldgrube af våben, køkkenudstyr m.m. ved vragefs. Og man har endda været i stand til at afsløre, at middagen stod på ærter og bøffer den pågældende dag om bord på Mary Rose. Man ved også, hvad soldaterne fik i månedsløn, nemlig fem shilling præcis det halve af den dagløn, som skibets fører, viceadmiral Georg Carew tjente. Han gik også ned med skibet, mens hans hustru så til fra land.

Ældste mand ombord var ca. 40 år, afslører retsmedicinerne, der har gransket de mange skeletdele, og yngste mand var ca. 14 viser knoglerne. De fleste havde lus, må man formode efter det store antal tættekamme, og medicinkasserne røber, at kønssygdomme var en vel udbredt plage for flådens folk i det Herrens år 1545.

Den engelske prins Charles, som jo bekendt er meget marinearkæologisk interesseret, fattede i løbet af 1970'erne stor interesse for projektet og dette medførte, at man i 1979 oprettede et "Mary Rose Fond", som blev støttet af Prinsen af Wales, som dermed blev præsident for Mary Rose projektet.

Fondet, hvis formål det var at tage sig af udgravningen, bjergningen og udstillingen af skibet, har indsamlet adskillige millioner kr. Ikke mindst gennem bidrag fra erhvervslivet. Dette suppleres i dag også af entreindtægter.

Bjærgningen

Et stort antal arkæologer og sportsdykkere bragte alle tilgængelige løse dele i land igennem adskillige år. Den største opgave var dog bjærgningen af selve vraget, som blev hævet den 11. oktober 1982.

Det var en udfordring til moderne teknisk viden og organisation, som kun kan sammenlignes med oprettelsen af et vanskeligt borefelt i Nordsøen.

Resterne af skibet er ca. 36 meter i længden og 12 meter i bredden. Tømmernet var oprindeligt uhyre kraftigt med dimensioner på op til 50 x 50 cm og af førsteklasses egetræ. En del yderst velbevaret, mens andet nærmest kunne sammenlignes med vådt trækpapier. (deltagerne fra hævingen af vikingeskibene ved Fotevig, kan nok huske, hvad det betyder).

Ved bjærgningen af det 100 år yngre WASA i Stockholms havn kunne man anvende trosser under skroget, fordi det stadig udgjorde en strukturel helhed, men dette system kunne ikke anvendes i dette tilfælde.

I stedet valgte man at anbringe en løfteramme af stål omkring vraget, således at vraget faktisk blev hævet i en kasselignende stålkonstruktion.

Selve hævingen blev foretaget med en af verdens største flydekraner, TOG MOR, der havde en løfteevne på 1000 tons.

Det var en særdeles kritisk operation, fordi vraget sad fast på bunden som en gummistøvle i fugtigt ler.

Det lykkedes dog at få vraget fri og løftekranen transporterede løfterammen ca. 50 meter under vandet til en meget speciel bedding, som var foret med 100 svære vand- og luftmadrasser, der skulle sikre en ensartet belastning.

Beddingens første rejse med Mary Rose blev kort, men vanskelig. Vrag og bedding blev placeret på en stor flydepram, som foretog den videre transport til dokken i Portsmouth. Vægten var betydelig

større over vandet end under vandet, men det blev afhjulpet ved justering af ”madrasserne”.

Mary Rose som museumsskib

Mary Rose vendte uden større problemer tilbage til sin hjemby Portsmouth, som er en af verdens mest traditionsrige flådebaser.

Et storstilet undervandsarkæologisk arbejde nåede sit højdepunkt ved bjærgningen af dette historiske vrag. Konserveringsarbejdet er som tidligere nævnt

Kanoner bjerget fra Mary Rose i 1836 af John Deane. Mary Rose Museum, Portsmouth. Foto John Bevan

endnu ikke færdiggjort, men skibet kan besigtiges i dokken og om ganske få år vil det planlagte museum for det 16. århundredes skibsfart stå færdigt. Arkæologerne har i mellemtiden også taget sig af mellem 15- og 20.000 løse fund.

Målet er at skabe et museum på linie med vikingeskibsmuseet i Roskilde og Wasa museet i Stockholm, et valfartssted for alle skibsinteresserede.

Hvis din rejse går til Sydengland, må du ikke gå glip af denne historiske oplevelse.

Læs mere på:

www.historicdockyard.co.uk/dockyard/maryrose.php

John Deane /Mary Rose

Ekstrakt fra John Bevan: The infernal Diver.

Udover at en væsentlig del af bjergningen af Mary Rose blev udført af dykkere, er Mary Rose dykkehistorisk interessant ved, at det var et af de førte vrage, der blev dykket på med tungdykkerudstyr i form af en åben hjelm, og måske det første der blev identificeret ved hjælp af de effekter, der blev bjerget.

Vi skal langt tilbage i tiden, til 1836 hvor tungdykning med luftforsyning fra overfladen var en ny teknik, og hvor havet var fyldt med vrage, som ventede på at blive tømt for værdier. John og Charles Deane, der betragtes som opfinderne af den åbne hjelm, anvendte flittigt deres opfindelse til forskellige bjergningsopgaver. En af disse opgaver var inspektion af vrage af orlogsskibet Royal George, der var sunket ved Spithead og udgjorde en fare for skibsfarten. Det var dog ikke Deane brødrene, der senere fik lov til at fjerne dette skib, men deres opfindelse der blev anvendt ved opgaven. Det var dog Charles Deane, der som den første dykker landene på Royal Georges dæk den 16. august 1832 – 4 år efter at Deane brødrene havde konstrueret den første åbne hjelm.

I sommeren 1836 dykkede John Deane igen på Royal George og forsøgte uden det store held at bjerge i vrage. Han anvendte sit skib Mary og var sammen med William Edwards om opgaven.

Under disse dykninger blev John og William kontakten af fem fiskere fra Gosport. Fiskerne havde sat deres grejer fast i et hold på ankerpladsen omkring 1 mil fra Royal George.

John og William sejlede med deres skib Mary ud til positionen sammen med fiskerne. John dykkede ned på bunden og fandt, at fiskernes grej sad fast i noget gammel tommer. En undersøgelse i området afslørede mere tommer samt en kanon. Kanonen blev bjerget, og det viste

sig at være en ladt 32 pund bronzekanon med en længde af 12 fod og 2 tommer. Kanonen var prydet af et våben visende en rose omgivet af et bånd med en kongekrone. Hvor der på kanoner sædvanligvis var delfiner for fastgørelse af tov, var der på denne kanon 2 løvehoveder.

John meddelte fundet til admiralitetet og gjorde gældende, at han skulle have lov til at beholde kanonen eller blive godtgjort dens værdi som en antikvit. Admiralitetet foranledigede, at kanonen blev sendt til Woolwich Arsenal for undersøgelse. Flåden konstaterede hurtigt, at kun et skib kunne have båret en sådan kanon, og det var Tudor krigsskibet Mary Rose, som var sunket ved Spithead knap 300 år tidligere.

Fra et nærliggende orlogsskib HMS Pembroke havde man observeret bjergning, og kaptajnen sendte – givetvis opfordret af John Deane - et brev til admiralitetet, hvori han bevidnede, at have overværet bjergningen, og han angav, at det var yderst vigtigt, at ankerpladsen blev rensset for sådanne objekter, som kan fastholde flådens skibe.

Kanonens værdi blev opgjort til 220£ og 19 Sh, hvilket beløb blev udbetalt til John Deane. Fiskerne, John og William, fortsatte bjergningerne i vrage. Teamet bjergede endnu 2 bronzekanon. Da John Deane skulle til Irland, fortsatte teamet med William som dykker. William fandt endnu to kanoner på bunden. Kanonerne lå under en del af vrage, som først skulle fjernes inden kanonerne kunne bjerges. Da der var fjernet så meget af vrage over kanonerne, at der kunne fastgøres et tov i dem, påstod William, at det nu var for sent på dagen, og at bjergningen skulle udskydes til næste dag. Man sejlede ind til Gosport.

Stor var fiskernes overraskelse, da de næste morgen opdagede, at William om

aftenen selv havde bjerget en af kanonerne. Den efterfølgende aften bjergede William den anden kanon, og oplyste fiskerne, at de ikke kunne gøre krav på en del af værdien af de kanoner, han selv havde bjerget uden deres hjælp.

Dette var for meget for fiskerne, der skrev til admiraltetet og berettede om det hændte og anmodede om en tilladelse til at bjerge i vraget. Tvisten mellem William og fiskerne fik admiraltetet til at nedlægge forbud mod bjergninger i vraget, indtil parterne var kommet til enighed. Forinden var det dog lykkedes William at bjerge flere kanoner op fra vraget heriblandt en smedjernskanon på trælavet samt en del af endnu en smedjernskanon. Da denne kanon blev landet på Gunwharf i Portsmouth den 15. august 1836, var myndighederne ikke i tvivl om den historiske betydning af de bjergede kanoner.

Da John Deane vendte tilbage fra Irland, fik han travlt med at rede trådene ud. Han fremsendte en skrivelse til admiraltetet, i hvilken han angav kendsgerningerne og bad admiraltetet om at afgøre, hvilken godtgørelse fiskerne skulle have. Samtidig bad han om tilladelse til at bjerge i vraget.

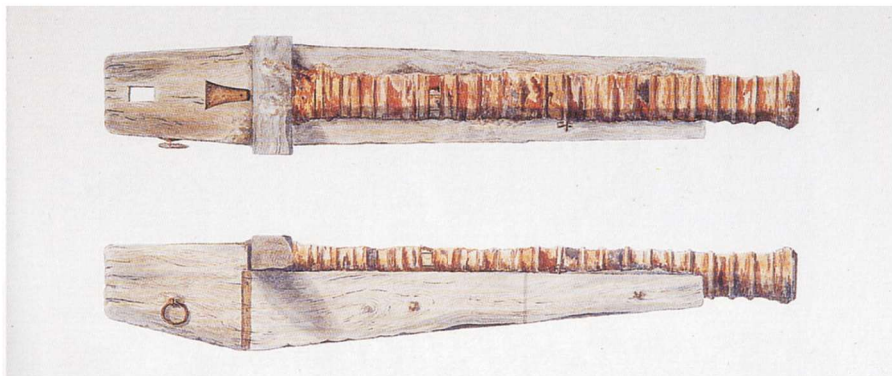
Admiraltetet svarede tilbage, og meddelte John tilladelse til at bjerge i vraget,

mod at han godtgjorde fiskerne halvdel af værdien af det, de hjalp med at bjerge, og en tredjedel af det han uden fiskernes hjælp bjergede fra vraget.

Men hermed er sagen ikke afsluttet. Dels var John Deane langsommelig med betaling af fiskerne, og dels gjorde en dykker fra Gosport, Henry Abbinett, krav på en del af det, der blev bjerget. Henry Addinett, der tidligere havde købt et af brødrene Deanes dykkerapparater, havde, inden John Deane dykkede på Mary Rose første gang, været ude på positionen for at rede nogle fiskegrejer ud af vraget, og følte sig nu berettiget til at få del i de bjergede værdier. Admiraltetet gav dog ikke Abbinett medhold i påstanden.

Bjergningerne blev fortsat nogle år, hvorunder der også blev anvendt sortkrudtsladninger til at adskille vraget. Omkring 1840 blev bjergningerne indstillet, og vraget henfaldt i glemsel, til det blev genfundet i 1965 af Alexander McKee.

Ovenstående er et ekstrakt af kapitlet ”Discovery of the Mary Rose 1836” i John Bevan's bog: *The Infernal Diver*. John Bevan redegør i bogen detaljeret for starten af tungdykningen med John Deane som omdrejningspunkt.

Datidig akvarel af smedjernskanon bjerget fra vraget af Mary Rose. Portsmouth City Museum and Record Service. Foto: John Bevan

Fra erhvervsmæssig til rekreativ dykning

Sven Erik Jørgensen

Indtil svømmedykningen blev mulig, var dykningen i form af tungdykning forbundet med tungt, uhandigt og også kostbart udstyr. Kobberhjelme, blyvægte, blysko, luftslange og luftpumpen var bestemt ikke noget, der fik selv de mest kreative til at få den tanke, at det at dykke ned i havet en dag kunne blive en rekreativ hobby. Alene at transportere udstyret var en opgave i sig selv for slet ikke at tale om den nødvendige support fra mandskab samt skibe.

Fra dykningens start har det ikke manglet på beretninger i bøger og blade om havets underer, sunkne skatte, heltemodige dykkere og de teknologiske fremskridt indenfor dykningen. Kaptajn Edward Ellsbergs bog "Paa Havets Bund" fra 1929 om bjergningen af den amerikanske ubåd S-51 og Jules Vernes roman "En Verdensomsejling under Havet" fra 1870, har nok åbnet læsernes øjne for det undersøiske, hvor mennesket trængte ned i havet i tungdykkerudstyr eller i observationskammer, men beretningerne har ikke vist vejen for menigmand til at begive sig ned i det undersøiske. Den reelle mulighed for den enkelte for at dykke ned i havet måtte vente til den teknologiske udvikling havde gjort svømmedykningen mulig – men så gik det også stærkt med udbredelsen af dykningen.

I Danmark fandt den rekreative dykning indpas i 50'erne hvor et mindre antal pionerer anskaffede sig det nødvendige udstyr eller selv byggede det. I de første år var det at svømme rundt i vandet med ilt- eller trykluftapparat stadig forbeholdt de få, og mange betragtede svømmedykning som en farlig hobby. De første rekreative dykkere fik da også del i den "heltestatus", som i nogen omfang var blevet tungdykkerne tildelt – ikke mindst som følge af de mange beretninger fra den un-

dersøiske verden publiceret i blade og bøger.

Den rekreative dykning har for længe siden – målt i dykkertimer og personer, der beskæftiger sig med dykningen - overhalet den erhvervsmæssige dykning, og i dag er dykningen en mulighed for stort set alle, som har helbred, fysik og psyke til at dykke ned i havet. Med udbredelsen af den rekreative dykning forsvandt dykkernes "heltestatus" efterhånden, ligesom saglig viden om, hvad der gemmer sig i havet, blev tilgængelig i en populær form. Men hvad var det, der fik den rekreative dykning i Danmark til at tage et sådant omfang, og hvad var det, der startede denne udvikling?

Forsiden af Illustreret Familie Journal nr. 20 den 24. maj 1922 viser en illustration inspireret af Jules Vernes "En verdensomsejling under Havet",

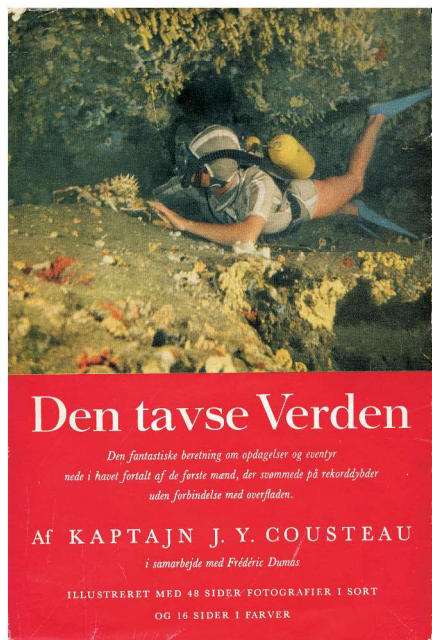
En del af svaret på dette spørgsmål ligger i formidlingen af viden om denne nye dykkeform gennem bøger, blade og film. Forfatterne var ofte selv pionerer inden for dykningen, og henvendte sig med disse nye muligheder og beretninger fra varmere himmelstrøg med lunt og klart vand samt farvestrålende fisk til et videbegærligt publikum. At der var en verden til forskel mellem de farvestrålende billeder og film, der fandt vej til Danmark og det, som de første danske svømmedykkere oplevede, når de stak hovedet ned i de kolde danske have, syntes ikke at have kølnet interessen for den rekreative dykning væsentligt.

Opfattelsen af dykkeren iklædt tungt udstyr ændrede sig under besættelsen, hvor f.eks. C. A. Reitzels Forlag i 1943 udgav bogen "Mellem Hajer og Koraller" af Hans Hass. Nu kunne danskerne læse om de 3 østrigske studenters oplevelse i Caribien i 1939, og se billeder – godt nok i sorthvid - fra det undersøiske. På ekspeditionen blev der fotograferet, filmet og frem for alt dyrket undervandsjagt. Bortset fra enkelte dykninger med åben hjelm, blev der udelukkende dykket med finner og dykkerbriller og ikke noget åndeapparat. På det tidspunkt, hvor bogen blev udgivet, var der kommet beretninger til Danmark om de italienske og engelske frømands bedrifter, og et billede af denne nye form for dykning var ved at tegne sig.

I 1950 følger C. A. Reitzels Forlag op med bogen "Mellem Blæksprutter og Rokker" ligeledes af Hans Hass. Bogen var en fortsættelse af "Mellem Hajer og Koraller" og foregik i det Ægæiske Øhav. Til forskel fra ekspeditionen til Caribien blev der nu dykket med iltapparater. Apparaterne var fremstillet på Drägerwerk i Lübeck og var en modificering af ubådsopstigningsapparatet T2 fra Drägerwerk. Den autonome dykker var nu en kendsgerning for de danske læsere, som dog

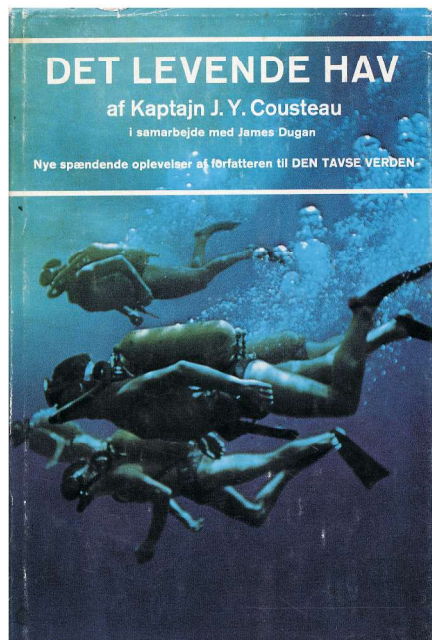

endnu måtte nøjes med sorthvid billeder. Det var nu ikke fordi, der kun blev optaget sorthvid billeder under vandet. Allerede i 1942 blev bogen "Fotojagt am Meeresgrund" af Hans Hass udgivet i Tyskland. Bogen indeholdt bl.a. et antal farvefotos optaget i havet. De manglende farvefotos fra det undersøiske blev der rådet bod på i 1953, hvor bogen "Den Tavse Verden" af J. Y. Cousteau blev udgivet på Samlerens Forlag. Allerede året efter udgivelsen blev "Den Tavse Verden" genoptrykt, og igen i 1966 og 1978 var der behov for genoptryk. Forlaget Samleren kan ikke længere oplyse oplagstallene, men de må have været betydelige. Denne bog satte mere end noget andet fokus på svømmedykningen, og da filmen med samme titel fik Danmarkspremiere i Saga Teatret i København den 21. december 1956, var der i Danmark skabt basis for udbredelse af svømmedykningen, som på daværende tidspunkt var kommet så småt i gang bl.a. ved stiftelse af Skovshoved Undersøiske Gruppe den 4. april

1954. Såvel bogen som filmen "Den Tavse Verden" blev en stor succes i Danmark. Filmen var så meget anderledes, end noget, man tidligere havde set, at Folketinget besluttede, at denne sensationelle film skulle ses af alle danskere, som dermed ville få sig en oplevelse for livet. Som følge heraf blev filmen fritaget for forlystelsesafgift således, at billetprisen kunne sættes ned i forhold til, hvad der var den almindelige pris for en biografbillet.

Omkring 1960, hvor fjernsynet var kommet til Danmark, viste Statsradiofonien ugentlig episoder fra Hans Hass filmene "Fra Havets Eventyrverden". Fjernsynet var sorthvid, og vi måtte vente indtil 1975 med at se undervandsfilmene i farver på fjernsynet. Det skete i 1975, hvor Danmarks Radio og TV viste episoder fra Cousteaus filmserie "Havets Hemmeligheder" Ugentlig forundres de få med farvefjernsyn over havets farvepragt, og de mange med sorthvid fjernsyn måt-

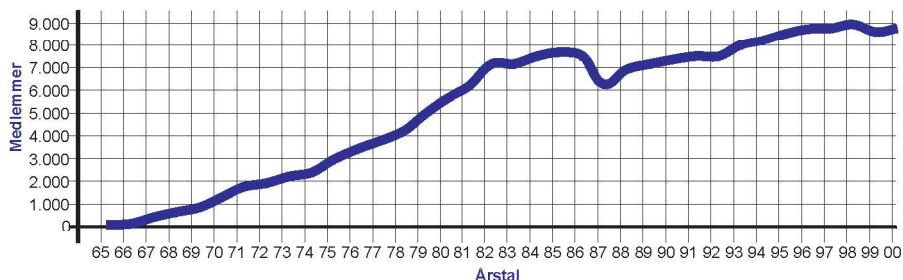

te nøjes med at tænke sig til farverne bl.a. ud fra de bøger, de havde læst. Med til at illustrere farverne i havet var bl.a. Hans Hass' bog "Med Kamera på Havets Bund" der udgives i 1955 på forlaget Skrifola, samt J. Y. Cousteaus bog "Det Levende Hav", som i 1964 udgives på Samlerens Forlag.

I denne kortfattede og ikke dækkende gennemgang af de påvirkninger fra bøger og film fra det undersøiske som danskerne og i øvrigt også andre nationer blev udsat for, må vi ikke glemme J. Y. Cousteaus film "Verden uden Sol", som havde danmarkspremiere i 1965.

Udbredelsen af svømmedykningen i Danmark fra 50'erne og til stiftelse af Dansk Sportsdykker Forbund, DSF, er ikke umiddelbar målelig. Da DSF blev stiftet den 2. maj 1965 i Odense, skete dette med et medlemstal på 85 fordelt på 4 klubber. Ikke alle klubber i Danmark sluttede op omkring DSF; men det var de få,

Medlemstal Dansk Sportsdykker Forbund 1965 - 2000

Medlemstallene for Dansk Sportsdykke Forbund viser en accelererede vækst fra starten indtil i begyndelsen af 80' hvor påvirkningen fra medierne tager af og hvor andre uddannelser får fodfæste i Danmark.

der stod udenfor. DSF var den eneste institution i Danmark, der forestod uddannelse af sportsdykkerne indtil 1983, hvor andre uddannelser - som i første omgang PADI - fik fodfæste i Danmark, og hvor DSF - primært som følge af den valgte politik - måtte dele sportsdykkerne med andre organisationer; men dette er en helt anden historie.

Såvel klubberne, DSF som udstyrsforhandlerne mærkede i starten af sportsdykningen tydeligt den effekt specielt film og TV havde på interessen for den rekreative dykning. Også den negative effekt af den meget og berettigede fokus på forureningen af havmiljøet i 80'erne gav sig udslag i en reduceret tilgang af nye svømmedykkere.

Forsider af programmerne for filmene "Den Tavsse Verden" og "Verden uden Sol"

Udover oplysningen gennem bøger og film fra 40'erne til 70'erne om hvad der ventede de, som begav sig ned i den undersøiske verden, har der også været andre forhold, som har haft betydning for den store udbredelse, den rekreative dykning fik i Danmark.

Den øgede velstand i 60'erne øgede købekraften og gjorde det muligt for flere at anskaffe det dengang forholdsvis kostbare udstyr. Omfanget af udstyrsforhandlere øgedes væsentligt fra de forholdsvis få, der var ved DSF's start til det udbud vi ser i dag. Den øgede fritid og lysten til at anvende denne aktivt, bidrog også til

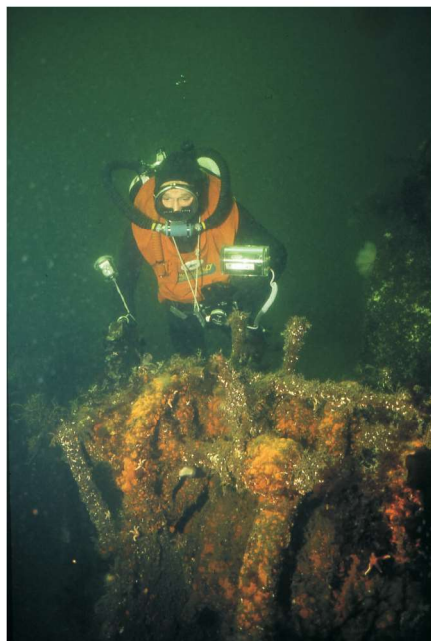
udviklingen sammen med charterrejserne, hvor adskillige fik mulighed for at prøve kræfter med snorkel, maske og finner under mere behagelige klimatiske forhold end sædvanligvis i Danmark. – Og så må vi ikke glemme at den løbende forbedring af sikkerheden og uddannelsen, som DSF har stået for, givetvis også har bidraget til udviklingen. Vi må i hvert tilfælde antage, at havde der ikke været en organisation, som DSF til at tage vare på disse forhold, havde vi set endnu flere uheld, som givetvis ville have haft en negativ indflydelse på udbredelsen af svømmedykingen.

Vragudstilling 2008

Finn Linnemann

Den 23. februar 2008 afholdtes Vragudstilling 2008 på Marie Kruseskolen i Farum. Arrangørerne var dykkerklubben Havbasserne, som havde inviteret Dykehistorisk Selskab til at deltage med en stand. Denne blev bemanded af Gunnar Broge og Finn Linnemann. Gunnar ankom med alt udstillingsmateriale om aftenen dagen før og sammen med Gunnars søn Thomas fik vi hurtigt stillet udstillingen op i et hjørne af kantinen, der dannede rammen om udstillingen. Kl. 1000 om lørdagen åbnede vragudstillingen så. Der var udstillinger fra klubber i Farum, Randers, Sønderborg, Odense udover enkeltpersoner, som fremviste deres optagne genstande samt et par firmastande med kompressorer og dykkerudrustning.

At se på optagne genstande fra skibsvrag er altid interessant. Dels vidner de om en svunden tids teknik og dels er de hver for sig del af en tidskapsel, der stoppede i det øjeblik pågældende skib blev til vrag. Det er selvfølgelig de imponerende ting, der har dykkerens interesse, når han er på et vrag. Skibsklokker, skibsskruer, maskintelegrafer, messingkøjer, talerør, et par toiletkummer og navigationsudstyr fyldte en del på udstillingen, men også

de almindelige ting som dagligdags porcelæn, glas og spisebestik var der meget af. Et par dykkerhelme var der også fra SMS Undine, hvilke vi allerede kender fra en artikel i Tidsskriftet – og så selvfølgelig de mange effekter fra tyske krigsskibsvrag, hvor M 575, SMS Undine og minelæggeren Ostmark var stærkt repræ-

senteret. 2 cm kanonløb, Mauser geværer, bajonetter, signalpistoler, patronasker, uniformsgenstande m.v. var stærke vidnesbyrd om efterladenskaberne på havbunden fra 1. og 2. Verdenskrig.

Det var således interessant at gå rundt og betragte de forskellige opstillinger og få sig en sludder med udstillerne om deres holdninger til dette at samle ting op fra vrage og formålet med at udstille dem. Vi ved jo, at det har delt vandene, dette med at tage ting op fra skibsvrage. Alle kender historier om sportsdykkere og andre, der næsten var på pletten på havbunden, når et skib skiftede status fra flydende til vrage og ribbede det for kompas og skibsklokke mv. næsten før end det nåede havbunden.

Jeg har i mit tidligere arbejde været involveret i at udstede tilladelser til optagelse af souvenirs fra vrage samt tilladelser til bjærgning. Intentionen var dengang, at myndighederne forhåbentlig kunne få mere at vide om de forskellige vrage end man i forvejen vidste samt supplere de oplysninger, man havde i vrage registret, og endelig få oplysninger om vrage, som man ikke havde kendskab til og derfor ikke havde i vrage registret. Holdningen fra myndighedernes side var, at man som

sportsdykker alene skulle betragte vrage uden at fjerne ting derfra, men på den anden side var det jo umuligt at håndhæve et evt. forbud, hvorfor ordningen om souveniroptagelse fra vrage mindre end 100 år gamle blev praktiseret. Der var en vis forventning til at især sportsdykkere ville udvise en vis "moral", når de dykkede og naturligt ville arbejde på baggrund af en given tilladelse til optagelse af souvenirs med de begrænsninger, der fulgte med. Min erfaring var, at langt hovedparten fulgte reglerne. Det efterfølgende problem var nok snarere, at den ansvarlige myndighed ikke fulgte op på tilladelserne og registrerede, hvad der blev taget op. Derigennem gik megen viden om enkelte vrage tabt.

Tilbage til udstillingen. Udstillingen i Farum var en god anledning for ikke-dykkere til at se, hvad der gemmer sig på havbunden og i vrage. Havbasserne havde arrangeret det godt, og forhåbentlig ser vi en udstilling igen næste år et andet sted. Hvis så man kunne afholde sig fra de pseudo-tyske scenarier med uniformering og tilsvarende musik, ville oplevelsen af udstillingen stå stærkere i relation til det historiske perspektiv.

Uddannet 100 dykkere uden et eneste uheld - samtale med gammel leder af dykkerskolen

Otto Ludwig

Vores medlem Ib Walbum har sendt os denne artikel, der er skrevet af journalist Otto Ludwig, som i tidens løb har begået et utal af artikler om maritime emner. Artiklen blev først bragt i søfartstidsskriftet VIKINGEN omkring 1947. Otto Ludwig har venligst givet sin tilladelse til, at artiklen bringes i Dykkehistorisk Tidsskrift.

Ch. Due afslører under interviewet mange interessante detaljer, bl.a. om dykning med det franske udstyr (Rouquayrol Denayrouze apparatet). Vi skal dog korrigerer en misforståelse, Rouquayrol Denayrouze apparatet var ikke Søværnets første udstyr. Det første udstyr, der blev indkøbt i 1847, kom fra England. Rouquayrol Denayrouze apparatet, der er fransk, blev patenteret i 1866 – efter at Søværnet havde indkøbt det første apparat.

Selv om marinens dykkerskole, der i øvrigt er Danmarks eneste, er over hundrede år gammel, er den af de fleste ældre dykkere kun kendt af omtale. Før 1937, hvor loven om tvungen skole for vordende dykkere blev vedtaget i den danske rigsdag, fik de „civile” dykkere hele deres uddannelse hos ældre kolleger gennem praktisk arbejde. Naturligvis har de ældre og erfarne pionerer kunnet give deres elever en mængde praktiske vink, men teoretiske kundskaber kunne de ikke give dem mange af. De gamle dykkere vidste ikke ret meget om, hvad dykkersyge egentlig er, på hvilke dybder man bliver udsat for den, hvordan man hurtigst kunne kureres for den o. s. v. Når loven om tvungen dykkerskole blev vedtaget, var en af grundene den, at der forinden var sket en del uheld, som skyldtes mangler i dykkernes teoretiske uddannelse.

Før dykkerlovens vedtagelse var der kun adgang til dykkerskolen for søværnets eget personel. Af gamle skrivelser, som findes opbevaret i rigsarkivet, kan man udlede, at marinen fik sit første dykkerudstyr i 1847. I en skrivelse af 13. juli nævnte år anbefalede fabriksmester Stephensen admiralitetet at vedtage et forslag fra „commissionen angående vrags optagelse omkring København”. Forslaget gik ud på anskaffelse til Holmen af „et fuldstændigt dykkerapparat”. Fabriksmesteren anførte, at besiddelsen af et dykkerudstyr ville være til gavn for Holmen, da den medførte uafhængighed af dykkere, „der forlanger overdreven betaling”.

Seks dage senere kunne Stephensen meddele kommissionen, at admiralitetet den 17. juli havde bifaldet, at denne snarest muligt skulle anskaffe det fornødne materiel. Den 15. december 1847 tilskrev fabriksmesteren vragkommissionen som følger; „Det af Commissionen fra England anskaffede Dykker-Apparat tilligemed en Forklaring til Vejledning ved dets Anvendelse bliver behageligen at foranstalte overleveret til Konstruktør Henrichsen, for at det ved Konstruktionskammeret kan vorde opbragt og vedligeholdt i behørig Stand til Brug ved forefaldende Lejligheder efter nærmere Ønske. Overleveringsforretning med paategnet Quitering forventer jeg mig tilstillet.”

Kort tid efter påbegyndtes uddannelsen af dykkere til marinen, og dykkerskolen var dermed en realitet.

Den dykkerdragt, der var tale om, var en fransk model, som endnu findes opbevaret på dykkermagasinet ude på Holmen. En af de ældste nulevende dykkere, der har gennemgået marinens dykkerskole, er pens. værkfører Ch. Due, som er bosiddende i København. Due er 82 år

og er trods den høje alder rask og rørig, hvilket han ikke mindst tilskriver det friske liv som dykker. „Vikingen” har op-søgt ham på hans bopæl for at få lidt at vide om hans dykkertjeneste i marinen. Han sidder med sine dagbogsoptegnelser, hvis papir efterhånden er gulnet af ælde, og læser op uden briller. Det eneste, han klager over, hvad helbredet angår, er hørelsen. Han mener, at det er trykket, som han ofte har været udsat for på havbunden, der har forårsaget svækkelsen af hørelsen.

„Jeg blev antaget som lærling på orlogsværftet i 1883,” siger Due. ”Efter at have været i lære i fire år blev jeg fast skibsbygger i 1887. I 1888 kom jeg ind på dykkerskolen som elev. Vi var fem mand på holdet, og vi var alle skibsbyggere. Den første dykning foregik på orlogsværftet på 2½ meter vand. Naturligvis tager man lidt akavet på det dernede under vandet den første gang. Jeg kan huske, at jeg tog et svømme tag, da jeg var nået ned på bunden. Jeg var ikke bange, og det var der jo heller ikke grund til på den smule vand.”

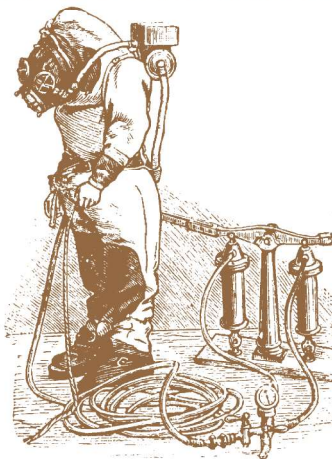
„Den dykkerdragt, der blev anvendt, var vel den franske dragt, der var anskaffet i 1847?”

„Ja, det var det. Den franske dragt var temmelig lang i det og var beregnet til at smøge op over hovedet foroven, akkurat som en kutte. Hjelmene, der faktisk lignede en maske, blev sammenskruet til dragten med et dragebånd af metal, og derefter blev der sat to små blyodder på hovedet. Luftbeholderen, som kaldtes „tornysteret”, blev fastgjort på ryggen ved hjælp af læderremme. På den højre side var der et kort forbindelsesstykke, som forbandt hjelmen og luftbeholderen.

På oversiden af luftbeholderen sad luftslangen anbragt. Selve luftbeholderen var inddelt i to rum. Det øverste skulle give dykkeren luft i 4 minutter som sikkerhed, hvis slangen skulle springe, således at han kunne nå at komme op uden at miste be-

Gaucherapparate

neuester verbejjertes Construction

empfecht 17264
 die Königsberger Maschinenbau-Aktiengesellschaft
 Vulcan zu Königsberg i./Pr. 75
 Vertreter in Berlin: N. Simon, 75
 Civil-Ingenieur, Potsdamerstraße 106a.

Tysk udgave af det franske apparat der omtales i artiklen.

vidstheden. På underkant af luftbeholderen var anbragt en blyvægt. Vi måtte den gang gå rundt nede på havbunden med luftslangen i munden som en anden sut. Når man blev lidt mere øvet, spyttede man den imidlertid ud og lod luften strømme ud i hjelmen.

Dykkerpumpen til den franske dragt var 2-cylindret og forsynet med „nikkestativ”. Den lignede de gamle brandpumper, hvor man stod og vippede med to stænger. Pumpen var altså ikke som vor tids dykkerpumpe forsynet med svinghjul.

Det var lidt besværligt at få den franske dykkerdragt på, men havde man den først på og var kommet ned i vandet, befandt man sig udmærket i den, og der er i tidens løb blevet udført mangt et godt stykke dykkerarbejde med denne dragt.

Nogen tid senere blev der indført en

tysk dykkerdragt i marinen. Forskellen på den og den franske var, at den tyske kun gik til skulderen, hvor den endte med en gummikrave med tre huller i. Hjelmen var delt i to dele. Den underste del blev anbragt på dykkerens skuldre. Når man havde fået selve dykkerdragten på, blev hjelmens overdel sat på. Ellers var systemet i denne dragt det samme som i den franske. Disse to gamle modeller af dykkerdragter blev anvendt i marinen til 1890, hvorefter der blev foretaget visse forbedringer ved dem. Engang spurgte jeg således underdirektør Vedel, den nuværende viceadmirals far, om vi ikke kunne få afskaffet „suttten”, som vi skulle gå med i munden under dykning. Den var i høj grad uhygiejnisk, især da det var vidt forskellige folk der efterhånden havde dragten på. Desuden kunne jeg godt tænke mig, at vi fik en tre-cylindret pumpe i stedet for den gamle to-cylindrede. Begge ønskerne blev opfyldt.

I 1903 blev i nordre arbejdsbygning på Dokøen bygget et dykkermagasin med plads til dykkerudstyret fra 22 af marinen skibe samt med to rum til værftets udstyr. I 1915 mistede vi dette dejlige magasin efter ordre fra værftschefen, fordi det skulle bruges til materiel fra E. 13, den engelske u-båd, der strandede ved Saltholm.

”Hvad har været det største stykke dykkerarbejde. De har medvirket ved?”

„Ja, det er ikke let at sige. Men engang, det var i 1909, kom en tysk lægter „Martha”, ind til Holmen for at hente nogle gamle kanoner, som skulle smeltes om i Tyskland. De var temmelig store disse kanoner. En del af dem vejede 20 tons stykket, og så var der nogle, som var mindre. I alt drejede det sig om ca. 30 kanoner. Da vi skulle have den sidste kanon, der i øvrigt var en af de store, om bord i lægteren, gik kæden, som holdt den svævende i luften, i stykker. Der lød et vældigt brag, da kanonen havnede i bunden af skibet, og der opstod en vældig læka-

ge, hvorved lægteren sank.

Vi havde et forfærdeligt besvær med at få disse kanoner op af lægteren op igen. Lægterne af denne type havde nogle store lastrum på 8-9 meter i længden. Først skulle vi tætno fartøjet op derefter pumpe luft i lasten. Hele arbejdet varede i ca. 1 måned. Vi var fire dykkere nede ad gangen. Selv var jeg som leder af dykkerskolen sommetider nede hele dagen. Jeg må sige, at de unge dykkere blev lært godt op ved denne lejlighed.”

„De har vel ikke haft hele Deres tjeneste på Holmen?”

„Nej, jeg har haft mange udkommandoer i tidens løb. Min første udkommando fik jeg med skonnerten „Absalon”, der var admiralskib. Det var i 1889. Derefter var jeg på togt hvert år lige til i 1904. I vinteren 1892 var jeg i Middelhavet med krydserkorvetten „Sct. Thomas”. Det var på det togt, vi hentede prins Christian, den senere kong Chr. X, i Piræus, hvorfra turren gik til Neapel. På et togt i 1893 blev jeg forfremmet til skibsbygger af 3. klasse og fik den „svimlende” løn af 2,10 kr. om dagen, I 1894 var jeg ude med mine-skibet „Hjælperen”, om bord på hvilken jeg havde en mængde dykkerarbejde. Som dykker var man lidt af en bydreng. Ofte var jeg nede at bjerge torpedoer, som

Øvelsesdykning 1936 fra ubåden Daphne (Foto: Jonannes Andreassen)

var gået til bunds. Når jeg fandt en sådan torpedo, fik jeg en dusør på 25 kroner. Når man betænker, at en torpedo dengang kostede 17.000 kroner, var det jo ikke nogen stor dusør.

Fire somre i træk var jeg på opmålings-togt i Kattégat hvorefter jeg i 1901 medvirkede ved bjergning af kanonbåden „Møen”, der var sunket ude i Sundet. Man havde haft øvelsesskydning om bord, og en af granaterne var sprængt i kanonen, hvorved den bragte en del andre granater til detonation. Hele forskibet blev ødelagt. Jeg arbejdede sammen med en dykker fra Svitzer, men blev afløst midt under det hele, fordi jeg skulle ud med „Valkyrien” til Vestindien. Mens vi lå i Vestindien hørte jeg, at vi skulle i dok. Man kunne naturligvis nok finde en ledig dok, men det ville være en meget vanskelig historie at dokke „Valkyrien”, der på grund af sin støvnform krævede særlige dokforanstaltninger. Hvis dokningen ikke blev udført rigtigt, kunne man risikere at få ødelagt aksellejerne.

Dette fortalte jeg næstkommanderende. Han hævdede imidlertid, at det var nødvendigt at få rensede ventilerne, der var helt forstoppede med skaller o. s. v. efter et temmelig langt ophold i tropiske farvande. Faktisk fik man ikke en dråbe søvand ind i maskinrummet. Det bedste ville — efter min mening — være, hvis man sendte en dykker ned for at udføre arbejdet.

Senere blev jeg kaldt ned til chefen, til hvem næstkommanderende lige havde refereret vor samtale. Chefen spurgte mig, om jeg ville påtage mig arbejdet. „Ja,” sagde jeg, „hvis jeg får en ordre til det.”

Der blev nu udspændt et skærmsejl rundt om skibet under vandet for at holde hajerne ude. Det var lavet af solsejl fra dækket. Jeg begyndte arbejdet forfra om styrbord. Næste dag begyndte jeg agterfra om bagbord, og efter at have holdt frokost tog jeg fat ud for den agterste fyrplads, hvor der sad en tilstoppet

Skærebænding under vandet

kingstonventil. Mens jeg sad der, kom to lodsfisk hen og snusede til mig. Strøm og sø havde skilt skærmsejlet agter, så der var blevet en åbning stor nok til, at en velvoksen bus kunne komme ind. Pludselig viste der sig en kraftig haj 4-5 meter fra mig. Nogen tid stod den og gloede på mig med sine små, kolde øjne. Jeg var ikke stolt ved situationen og slap renseren, hvorefter jeg greb efter min dykkerkniv i bæltet. Men hajen betænkte sig et øjeblik, hvorefter den pludselig forsvandt. Jeg var kommet til at svede godt, hvilket måske også skyldtes den varme luft oppe fra og den omstændighed, at vandet havde en temperatur på omkring 30 grader.

Da jeg kom op en lille tur og fortalte næstkommanderende om besøget derude, troede han, at jeg var blevet bange og ikke ville fortsætte, men jeg blev da endelig færdig med arbejdet. Skibet havde derved sparet tid og flere tusind dollars, hvilket var prisen for en dokning.

Nogle få dage efter lå vi i Sct. Thomas havn. Hvor vi fik telegram fra Martinique om den store katastrofe der var sket der. Det var den 9. maj. Det var heldigt at vi netop havde fået ordnet det med ventilerne, for havde vi ligget i dok, havde vi ikke kunnet komme til hjælp.”

„Det var altså faktisk Deres skyld at ”Valkyrien” nåede frem?”

”Nåh, det er nu for meget sagt. Et ur består jo af større og mindre hjul, og jeg har nok været et af de små. - Men den 9.

maj afgik vi. Vi var to étmål om at komme derover til øen, hvortil vi ankom den 11. Vi kunne mærke asken fra vulkanen flere timer før ankomsten, og hele skibet blev hvidt som sne. På vejen mødte vi tusindvis af lig, der flød i vandet. I alt omkom hen ved 40.000 mennesker under katastrofen. Før os var en fransk orlogsmand nået frem til det ulykkesramte område. Vi reddede omtrent 600 mennesker, som vi satte over på Porte France.

Sikken noget habengut, de mødte op med om bord! Nogle havde høns med under armen eller i deres kurve. Vi tømmere mænd lavede nogle hønsebure, hvori dyrene alle sammen blev lukket ind. Det værste var, at ejerne bagefter ikke kunne blive enige om, hvilke høns, der tilhørte hvem.

Vulkanen lå og knurrede hele tiden, mens vi lå i havnen for at tage de ulykkelige om bord, og chefen, H. P. Holm, stod på broen uafbrudt og røg cigaretter. Den hæder, der senere blev ham til del, havde han ærligt fortjent.

Jeg blev i øvrigt forfremmet til skibsbygger af 1. klasse under togtet, efter at jeg en tid havde været skibsbygger af 2. klasse. „Det giver vel en hel del mere om måneden?” spurgte chefen. ”Ja,” svarede jeg, „nu får jeg 2,50 kr. om dagen.” Det var ikke nogen stor løn, når man havde kone og fire børn at forsørge.

Mit næstsidste togt var med panserbatteriet „Odin” i 1902. Vi var bl.a. en tur til Norge og havde prins Valdemar som chef. Sømandsprinsen var den bedste chef, man kunne tænke sig. Han var vældig jovial, og man kunne tale med ham om alt.

I 1901 blev jeg forfremmet til formand på Holmen og nåede op på den svimlende gage af 105 kroner om måneden. Samme år blev jeg ansat som leder for og lærer på dykkerskolen, hvilken tjeneste jeg bestred lige til 1924. I de år uddannede jeg ca. 100 nye dykkere. Der var skole hvert år undtagen i 1915. Under den første verdenskrig arbejdede vi dag og nat

på værftet og kom næsten aldrig hjem. Af og til var jeg selv nede at inspicere et dykkerarbejde, og bl.a. var jeg også nede at undersøge og tætte „Flyvefisker”, der minesprængtes under stryging i Storebælt.

Før min tid som leder af dykkerskolen dykkede eleverne slet ikke uden for Holmen, men i 1904 foreslog jeg underdirektør Vedel, at vi 2-3 dage dykkede på dybt vand ude i Sundet, hvor der var 26-28 meter dybt. Vi brugte en stor lukket pram som dykkerbåd og blev slæbt ud til pladsen af marinens bugserbåd „Frem”.

Mange af eleverne egnede sig slet ikke til dykning og blev hurtigt sorteret fra. Mange kastede op, fordi de blev søsyge af at stå på lejderen til båden, når denne vippede i søen, men det er kun en børnesygdom. Heldigvis har vi aldrig haft uheld på dykkerskolen.”

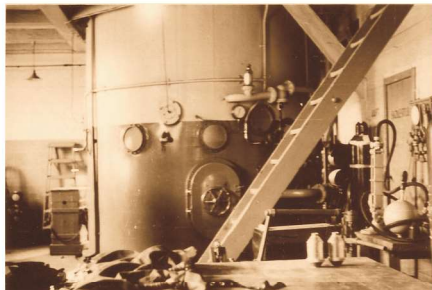
„De har heller ikke selv haft uheld?”

„Nej, egentlig ikke. Engang sprang luftslangen ganske vist, og jeg blev halet op. De spurgte mig da, om jeg ikke havde mærket noget, men det havde jeg ikke.”

„I 1924 fratrådte De som leder af dykkerskolen?”

„Ja, dykkerskolen gik da over på andre hænder. Selv blev jeg pensioneret i 1930 som værkfører.”

Efter samtalen med den gamle dykker tager vi ud for at besøge dykkerskolen for at se, under hvilke forhold nutidens dan-

Den gamle træningstank

ske dykkere oplæres.

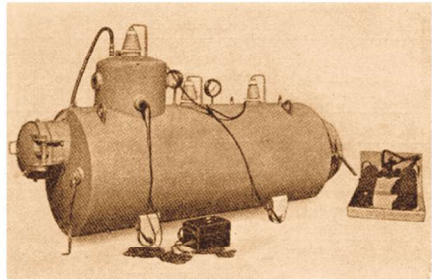
Vi modtages af skolens leder, kaptajn-løjtnant Munck, og maskinmester Niels Juul. Den sidstnævnte er i øvrigt en elev af hr. Due.

Man fortæller os, at ansøgning om at blive optaget på dykkerskolen skal indsendes til handelsministeriet, Slotsholmsgade 10, København K., inden den 1. december året forud for det kalenderår, hvor man ønsker optagelse på skolen. I henhold til loven skal man være fyldt 21, men må ikke være over 40 år for at kunne blive optaget. Endvidere skal man før skolen have bestået en ret streng sundhedsprøve, og man må være absolut ædruelig.

Skolen er delt i to afdelinger. Første afdeling, der giver ret til dykning op til 12 meter, varer seks uger. Anden afdeling, hvor eleverne uddannes til dybtvandsdykning, varer ca. tre uger. Prisen for det første kursus er kr. 200 og for det andet kursus kr. 300.

Der er intet til hinder for, at private kan oprette dykkerskoler, disse skal blot være godkendt af handels- og søfartsministeriet. Imidlertid kan det ikke betale sig at konkurrere med marinens dykkerskole, hvis pris for de to kursus er uhyre billig. I prisen for anden afdeling, der foregår i Århusbugten om bord i et af marinens skibe, er inkluderet betaling for kost og logi i de ca. 3 uger, kursus varer.

Hvert år uddannes ca. 18 dykkere på skolen, men det er ikke dem alle, der tager det udvidede kursus straks. Antallet af elever på dykkerskolen er meget begrænset, og ikke så få falder fra ved de første prøver, der foregår i en stor dykkertank på Holmen. Der kræves ingen håndværksmæssig uddannelse for at blive optaget, men en sådan vil i høj grad være et plus for ansøgeren, da der stilles store krav til en dykkers rent håndværksmæssige arbejde. Selv om der på skolen undervises i undervandsvejning o. s. v., kan uddannelsen på dette område natur-

Søværnets første dekompressionskammer

ligvis ikke være udtømmende på den korte tid, der er til rådighed.

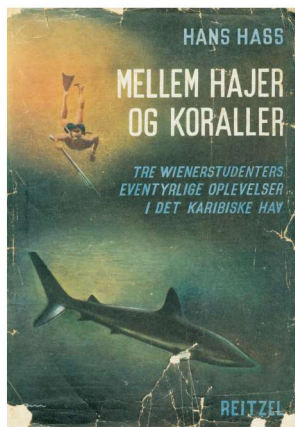
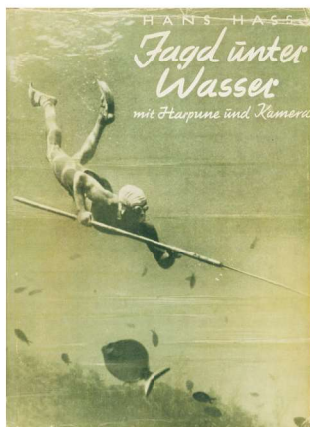
Før og under krigens første del anvendtes „Henrik Gerner” som skoleskib for dykkere, men da dette skib gik tabt, måtte man i stedet benytte isbryderen „Thyr”, som har vist sig at være udmærket. Undervisningen foregår efter helt moderne metoder. Der benyttes dykkerhelme af Holmens egen type. På dykkertogtet medføres en stor dekompressionstank til brug ved evt. dykkersyge, og skibet har naturligvis også læge med. Danmark er i øvrigt langt foran de fleste andre lande, hvad dykkeruddannelse angår. Det er således det eneste af de skandinaviske lande, hvor dykkerskole er påbudt ved lov.

På skolen uddannes en del af flådens eget personel, for det meste skibsbyggere og minemekanikere. De sidste er efter krigen bl.a. blevet anvendt ved fjernelsen af strandminer (K. M. A. -miner) ved Jyllands vestkyst.

Efter den 29. august 1943 stjal tyskerne en del af det danske dykkermateriel, men på søminevæsenet blev illegalt lavet nyt udstyr, som så blev smuglet ud af fyr- og vagervæsenet. Dykkerskolen stod således godt rustet og kunne tage fat igen straks efter krigen. At dykkerskolen under krigen deltog i kampen mod tyskerne, er en anden og i øvrigt meget spændende historie, som pladsen ikke tillader os at komme nærmere ind på.

De bibliofile sider - Hans Hass

Henning Friis
Andersen

En af de første pionerer inden for svømmedykningen og i særdeleshed undervandsfotograferingen var Dr. Hans Hass.

Hans Hass har gennem hele sit liv - i bog- eller filmform - dokumenteret sine oplevelser i det undersøiske. Det er blevet til mange udgivelser, dels fra det undersøiske og dels af videnskabelige afhandlinger om udviklingsteorier og andre emner, som ikke direkte relaterer sig til det undersøiske.

Specielt de mange bøger er blevet et samlereobjekt for dykkeinteresserede. En af vores største kendere og samlere af Hans Hass' bøger er Henning Friis Andersen, som har begået denne omfattende bibliofile afhandling om bøgerne og de emner, bøgerne behandler. Bibliografien omfatter såvel bøger af Hans Hass som bøger om Hans Hass.

Jagd under Wasser mit Harpune und Kamera

Verlag Franckh, Stuttgart 1939

Hans Hass' første bogudgivelse beskriver starten på hans karriere. Mødet med amerikaneren Guy Gilpatric ved den franske Riviera i 1937 blev inspirationen, der i 1938 førte til den første uv-ekspedition til Dalmatien og de første uv-fotos taget med Robot 24x24 mm kameraet i hjemmebygget uv-hus.

Bogen er kun udgivet på tysk og med gotiske (krøllede) bogstaver. Yderst sjælden, kan ikke mere opdrives antikvarisk eller på nettet.

Mellem Hajer og Koraller

C.A.Reitzels Forlag, København 1943, oversat fra Unter Korallen und Haien, Verlag Ullstein, Berlin 1941.

Omhandler ekspeditionen til Bonaire og Curacao i Caribien i 1939 med Jörg Böhler og Alfred von Wurzian. De første uv- optagelser af hajer blev optaget fritsvømmende med 16 mm filmkamera. Efter hjemkomst i 1940, vist i tyske biografer som forfilmen "Pirsch unter Wasser"

Bogen er en absolut klassiker og kan stadig findes antikvarisk på såvel dansk som tysk.

Fotojagd am Meeresgrund

Heering Verlag, Harzburg 1942

En bog om uv-foto teknik. Her beskriver Hans Hass sine erfaringer med Robot 24x24 mm kameraet i hjemmebygget uv-hus samt 16 mm Movikon filmkamera under vandet. I bogen offentliggøres de første uv-farveoptagelser på Agfacolorfilmen, såvel som talrige s/h billeder.

Bogen er kun udgivet på tysk og noget vanskelig at opdrive.

Mellem Blæksprutter og Rokker

C.A.Reitzels Forlag, København 1950, oversat fra Menschen und Haie, Verlag Orell Füssli, Zürich 1949.

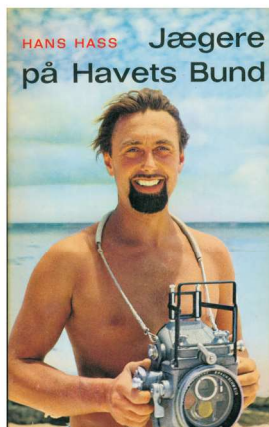
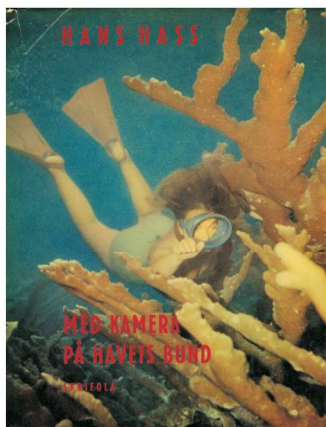
Beskriver ekspeditionen til Ægæerhavet, Grækenland i 1942, hvor der dykkes med modificeret Dräger T2 iltapparat, Gegenlunge, der efterfølgende udvikles til den legendariske Dräger 138. Dykning foretages ved Nordlige Sporader, Kykladerne, samt Santorini, og s/h biograffilmen "Menschen unter Haien" bliver drejet. Dog gør krigen, at filmen først uropføres i 1947.

Bogen er mulig at finde antikvarisk på dansk.

Manta, Rødehavets djævel

Hirschsprungs Forlag, København 1954, oversat fra Manta, Teufel im Roten Meer, Verlag Ullstein, Berlin 1952.

Hass' første en-mands ekspedition til Rødehavet ved Port Sudan. Sensationelle fotos af mantaer optages med Leica III C kameraet i det første fabriksfremstillede uv-hus. Billederne går verden rundt og skaber grunden for "Den anden Rødehavsekspedition". Netop denne bog er efter min mening en af de bedste bøger fra Hass' hånd og kan med lidt tålmod og søgen findes antikvarisk på dansk.

Med kamera på havets bund

Forlaget Skrifola, Aalborg 1955, oversat fra "Ich fotografierte in den 7 Meeren", Heering-Verlag Seebruck am Chiemsee 1955. Tysk licens fra Liliver AG, Chur, Schweiz 1954.

I denne bog opdaterer Hans Hass sine nyeste uv-fototekniske erfaringer siden bogen Fotojagt am Meeresgrund fra 1942. Forord i bogen er af Jan Uhre og den er smækkfyldt med datidens unikke uv-fotos i s/h såvel som farve, taget med Rolleimarin og UW-Leica.

Den danske udgave er meget sjælden, medens den org. tyske udgivelse er mulig at opdrive antikvarisk

Fra havets eventyrverden

Hirschsprungs Forlag, København 1958, oversat fra Wir kommen aus dem Meer, Verlag Ullstein, Berlin 1957.

Med denne bog opleves Den anden Rødhavsekspedition i 1950 med Lotte Baierl, senere Hass, som deltager. Hun spiller hovedrollen i optagelserne til biograffilmen „Abenteur im Roten Meer“. Ligeledes beskrives togtet med forskningskibet "Xarifa" over Atlanten, gennem Panamakanalen til Galapagosøerne. Ekspeditionen udmundede i farvefilmen "Unternehmen Xarifa" fra 1954.

Jægere på havets bund

Forlaget Fremad, København 1963. Oversat fra Drei Jäger aus dem Meeresgrund, Verlag Orell Füssli, Zürich 1947.

Om Hans Hass, barndom i Wien, og debut under vandet ved Rivieraen i 1937, hans første ekspedition til Dalmatien i 1938, samt rejsen til Caribien i 1939-40.

Den eventyrlige hjemrejse via USA, Hawaii, Japan og Den transsibiriske Jernbane tilbage til Wien i foråret 1940, bliver ikke beskrevet i den danske udgave, så den tyske org. udgave er derfor værd at opsøge. Begge er mulige at finde antikvarisk.

Fra havets eventyrverden

Gyldendals Forlag, København 1965. 2. udgave, er oprindeligt udgivet på Hirschsprung Forlag i 1958.

Bøgerne er identiske bortset fra, at 1958 udgaven indeholder s/h såvel som farve fotos, hvorimod 1965 udgaven udelukkende er med s/h illustrationer.

1965 udgaven udbydes i større mængde antikvarisk, medens 1958 udgaven fra Hirschsprung, er noget sværere at finde.

Expedition into the Unknown

Hutchinson & Co, London, 1965, oversat fra Expedition ins Unbekannte, Verlag Ulstein, Berlin 1961.

Denne bog omhandler den sidste ekspedition som Hans Hass for alvor foretog med forskningsskibet „Xarifa“ til bl.a. Maldiverne og Nicobarene i Det indiske Ocean i årene 1957-58. Den stort anlagte ekspedition hjembragte megen betydelig marinbiologisk forskning og dokumentation. Desværre må Hass efterfølgende senere sælge sit elskede ”Xarifa”. At selvfinansiere sådanne projekter krævede enorme pengeresourcer og det magtede Hans Hass desværre ikke.

Bogen er svær at finde, dog nok lettest i dens eneste oversættelse, engelsk, som ill. viser.

In unberührte Tiefen

Verlag Fritz Molden, Wien, 1971.

Eng. udg.: To Unplumbed Depths.

Harrap, London, 1972.

Interessen for Hans Hass' bogudgivelser var stigende i slutningen af 60'erne, og mange udgivelser var udsolgte eller vanskelige at opdrive antikvarisk. Derfor blev der udgivet et sammendrag af tidligere bøger i denne mere end 400 sider tykke bog. Den udkommer kun på tysk, men i to oplag, alt 40.000 ekspl. Her får man altså alle bøgerne, godt nok let beskåret, men alligevel ganske uddybende for den, som ikke har alle tidligere udgivelser.

Havets dyr

(På opdagelse i oceanernes fantastiske verden)

Dansk Esso A/S, 1972. Oversat fra Vorstoss in die Tiefe, Esso A.G. Hamburg 1972. Med forord af dr.phil. Arne Schiøtz, Danmarks Akvarium, Charlottenlund, udgiver Esso Danmark denne specielle bog af Hans Hass. Den kunne ikke købes i bogladerne, men når man tankede benzin ved Esso, fik man udleveret ”lodder”, som indeholdt klæbebilleder til at fylde bogen op med, altså i stil med De gamle Richs albums, som man kendte fra kaffeerstatningen i krigens tid. En ganske morsom bog, som rent faktisk kan findes i folks gemmer og endog antikvarisk.

Welt unter Wasser

Verlag Fritz Molden, Wien, 1973.

I denne bog gennemgår Hass menneskets eventyrlige fremfærd under vandet. Ser på udviklingen af kredsløbsudstyr, over trykluft til blandingsgas og visioner om avanceret computerstyret udstyr, som vi kender det i dag – bemærk at bogen er fra 1973.

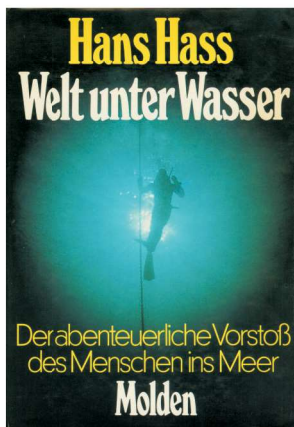
Bogen er udgivet på svensk under titlen: Havets Värld i 1975.

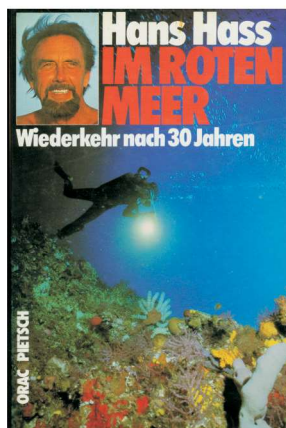
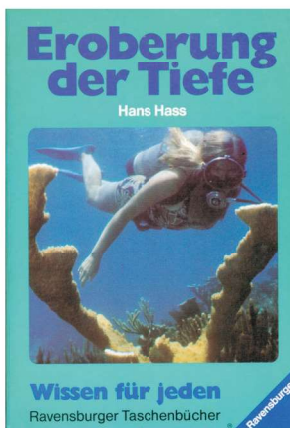
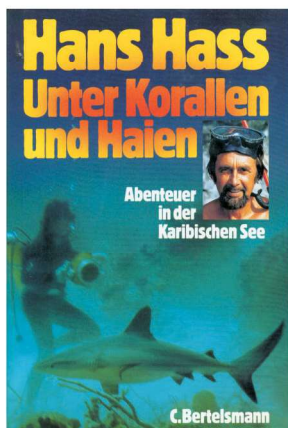
Der Hans Hass Tauchführer. Das Mittelmeer.

Verlag Fritz Molden, Wien, 1976.

I samarbejde med Werner Katzmann gives råd og vejledning omkring dykning i Middelhavet. Bogen er opdelt til 3 hovedafsnit omfattende dykkerudrustning og teknik, havet og problemerne med at færdes der, overblik over dykkersteder i landene omkring Middelhavet og regler for de enkelte lande.

Kun udgivet på tysk.

Unter Korallen und Haien

C. Berthelsmann Verlag, München, 1977.

Da den oprindelig bog fra 1941 efterhånden var vanskelig at opdrive og efterspørgslen var stigende for denne klassiker - i sin fulde længde, samt at Hans Hass for første gang siden 1939 atter besøgte Curacao og Bonaire i Caraibien, blev denne genoptrykt med tilføjet for- og efterskrift, samt en række nutidige farvebilleder, foruden de org. s/h.

Kun tysk udgave.

Eroberung der Tiefe

Verlag Otto Maier, Ravensburg, 1980.

Udgivet i pocketbog med henblik på ungdommeligt klientel med beskrivelse af havets hemmeligheder, dets farer og med havforskningens stade.

Er egentlig en udgave af Esso's udgivelsen fra 1972 og først udgivet som pocketudgave med samme titel i 1976.

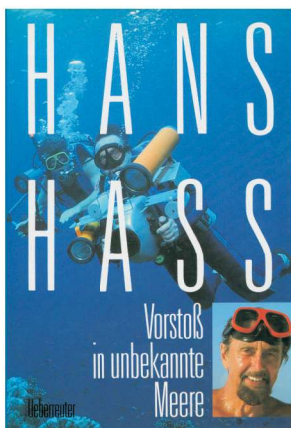
Im Roten Meer

Wiederkehr nach 30 Jahren.

Verlag Orac Pietsch, Wien, 1980.

Som undertitlen siger, omhandler bogen Hass, gensyn med Rødhavet ved Port Sudan i 1979. Han dykker de samme steder som i 1949, medbringende oprindelige s/h fotos som sammenlignes under vand med samme lokationer 30 år senere. Han møder gamle bekendte, samt fremfører bekymring om havets forurening siden sidst. Første del af bogen, over 300 sider, er genoptryk fra bogen Manta fra 1952, medens sidste del er de nye oplevelser, med farvefotos.

Kun udgivet på tysk.

Abenteuer unter Wasser

F.A.Herbing Verlag, München, 1986.

Atter engang et sammendrag fra tidligere bøger. Hvordan det hele begyndte ved Den franske Riviera i 1937, samt alle ekspeditioner med afslutningen på Maldiver-og Nicobar ekspeditionen fra 1957-58 i Singapore, hvor forskningsskibet Xarifa blev oplagt.

Kun udgivet på tysk.

Vorstoss in unbekannte Meere

Verlag Carl Ueberreuter, Wien, 1991.

Små 300 sider som atter engang repeterer Hass' bogudgivelser med et udvidet tillæg, som giver et overblik over hans liv og forskningsaktiviteter samt bogudgivelser, film og fjernsynsproduktioner.

Kun udgivet på tysk.

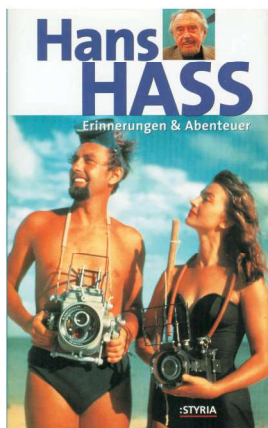
Aus der Pionierzeit des Tauchens

Jahr Verlag, Hamburg, 1996.

Det tyske tidsskrift Tauchen udgav her en bog som stort set er genoptryk af *Vorstoss in unbekannte Meere* fra 1991. Det interessante er, at bogen indeholder en række billeder, der ikke før er vist i tidligere udgivelser.

Kun udgivet på tysk.

Erinnerungen & Abenteuer

Verlag Styria, Wien, 2004.

Hvis man ikke orker af lede efter Hans Hass' tidligere bogudgivelser, så er denne bog den ultimative. Dens 400 sider beskriver ikke blot tidligere dykkerekspeditioner, men har et helt unikt billede- og tekstindhold fra Hass' barndom i Wien over ungdommen til det voksne liv og naturligvis dykkerekspeditionerne. Aldrig før sete billeder fra privatlivet er her for første gang offentliggjort, samt detaljer fra krigsårene, som tidligere publikationer ikke har omtalt.

Bogen kan stadig fremskaffes via bogladerne og har ISBN 3-222-13155-4.

Den er kun udgivet på tysk.

Lotte Hass:

Ein Mädchen auf dem Meeresgrund

Verlag Carl Ueberreuter, Wien, 1970.

Lotte Hass' egen beskrivelse af mødet med Hans Hass og sin andel i "Den anden Rødehavsekspedition" i 1950, der resulterede i biograffilmen *Abenteuer im Roten Meer*, hvor hun spillede hovedrollen.

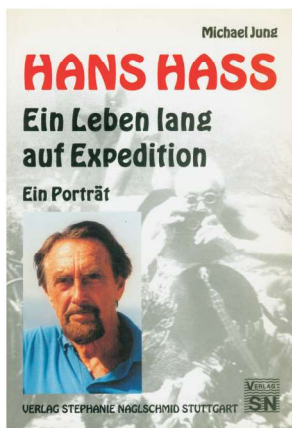
Bogen er også udgivet på engelsk med titlen "Girl on the Ocean Floor" i 1972 (Harper, London). Endskønt en bogklubudgave på tysk i 1982, er denne bog stort set ikke til at opdrive uanset sproget.

Michael Jung:

Hans Hass, Ein Leben lang auf Expedition

Verlag Stephanie Naglschmid, Stuttgart, 1994.

Denne bog er et fyldestgørende portræt af Hans Hass, skrevet af Michael Jung, som er formand for Hans Hass Institutet og hans biograf samt redaktør af Hass' web-site. Bogen er kun udgivet på tysk, men er et godt supplement til Hass' egen bog *Erinnerung & Abenteuer* fra 2004 ved bl.a. at indeholde en komplet fortegnelse over alle Hans Hass' offentliggørelser i såvel skrift som film, og er absolut anbefalelsesværdig.

Generalforsamlingen 2008

28 medlemmer var mødt op til generalforsamlingen den 16. marts, som traditionen tro indledtes med kaffe og rundstykker og dram. Således sammenrystet kunne deltagerne kl. 1130 sætte sig til frokostbordet og nyde, hvad Ebeltoft Marineforeningen diskede op med af sild, rejer, lunt og ost med tilhørende drikkevarer, herunder snaps. Oven på dette fyldstøgende måltid kunne formanden kl. 1230 byde de glade og mætte medlemmer velkommen til den egentlige generalforsamling, hvor Uffe Frisenette – som traditionen forskriver – blev valgt til dirigent.

I bestyrelsens beretning kom Paul Erik Christensen ind på arrangementerne i anledning af 100 året for Hansens Patent, som har omfattet dykning ved Fregatten Jylland i juni 2007, et nordisk dykkehistorisk træf ved Flådestation Frederikshavn i november 2007 - som vi er blevet rost for, Sven Erik Jørgensen har fået optaget en artikel i *Historical Diving Times* og Sven Erik har ligeledes været gæsteforelæser ved Dyktankhuset i Stockholm. I begge tilfælde var emnet Hansens Patent. Af andre arrangementer blev nævnt vrugdstillingen i Farum hvor Gunnar Broge og Finn Linnemann deltog samt dykningerne i Kattegatcentret. Paul Erik kom også ind på udstillingen ved Fregatten Jylland, som er blevet justeret, og hvor Nautiek Trofæet – som selskabet blev tildelet for udstillingen - er blevet afleveret

af Finn Linnemann ved *Historical Diving Society Annual Meeting*, hvor statuetten blev videregivet til et museum i Florida.

Af næste års aktiviteter nævnte Paul Erik Nordisk dykkertræf i Lysekil i maj, historisk dykning ved Aalborg Søfarts & Marinemuseum den 14. juni og at Gunnar Broge planlægger et rebreather træf i Ebeltoft samt at redaktøren er inviteret til at forelæse om bl.a. Hansens Patent ved *Historical Diving Society Annual Meeting* i Liverpool i oktober, hvor også Paul Erik deltager.

Paul Erik orienterede kort om, at selskabet arbejder med planer for i 2010, hvor vores gamle søværn fylder 500 år, at afholde et arrangement i Ebeltoft, der har arbejdstitlen: „European Diving Event, - A Tribute to The Royal Danish Navy“. Der er tale om et ambitiøst projekt, der vil kræve en indsats ud over det sædvanlige, og hvor vi virkelig får brug for hjælp. - Beretningen blev godkendt.

Kassereren Ole Nielsen gennemgik det udelte reviderede regnskab og forklarede, at der desværre var faldet en linie ud under indtægter i det udsendte regnskab. I 2007 androg indtægterne kr. 56.822,22 og udgifterne kr. 39.462,45. Det gav et flot driftsresultat på kr. 17.359,77.

Ole gennemgik herefter budgettet for 2008 og henviste spørgsmålet om kontingentfastsættelse til behandling under indkomne forslag.

Der var kun indkommet et forslag. Det var fra bestyrelsen og blev forelagt af redaktøren af Dykkehistorisk Tidsskrift, Sven Erik Jørgensen. Bestyrelsen foreslog, at Dykkehistorisk Tidsskrift fremover skulle udkomme i farver. I nogen tid havde det været muligt at se tidsskriftet i farver på hjemmesiden, og Sven Erik forklarede med sammenligning til den sort hvide udgivelse, hvilket fremskridt farverne ville gøre. Især med hensyn til at kunne se flere detaljer på billeder samt at kunne fornemme de viste genstande bedre, når de var naturligt gengivet.

Der blev også talt om muligheden for at udsende tidsskriftet elektronisk, men der var blandt medlemmerne en overbevisning om, at det at have bladet i hånden var at foretrække.

Sven Erik redegjorde for, at der ville blive en forøgelse af trykkeomkostningerne til ca. kr. 16.500,00 på årsbasis, hvilket ville kræve en forøgelse af kontingenten fra 2009 til kr. 250,00.

Der var blandt de tilstedeværende en opfattelse af, at betydningen af at få tidsskriftet i farver ville være til stor gavn for selskabet såvel indadtil som udadtil, og den foreslåede forøgelse af kontingenten var en lille pris at betale for dette.

Forslaget om trykning i farver og den tilhørende kontingentstigning til kr. 250,00 fra 2009 blev vedtaget.

Efter generalforsamlingen er bestyrelsen sammensat som følger:

Formand: Paul Erik H. Christensen (genvalgt). Næstformand: Finn Jensen. Kasserer: Ole Nielsen. Sekretær: Finn Linnemann (genvalgt). Redaktør: Sven Erik Jørgensen. Bestyrelsesmedlem: Philip Nathansen. Søværnets repræsentant: Søren Beck. Revisor: Jørgen Kjærulf Madsen (genvalgt). Suppleant til bestyrelsen: Gunnar Broge (genvalgt). Suppleant til bestyrelsen: Kirsten Klaaborg (nyvalgt). Revisorsuppleant: Henning Friis Andersen

Henning Friis introducerede "Den Tavse Verden"

Gunnar Broge foreslog, at næste generalforsamling skulle afholdes på Sjælland eller Fyn for at tilgodese de østdanske medlemmer. Bestyrelsen ville se på det og opfordrede medlemmerne til at tilkendegive særlige ønsker i denne anledning.

Jørgen Kjærulf efterlyste en aktivitetskalender på hjemmesiden. Sekretæren svarede, at det blev der arbejdet på.

Gunnar Broge foreslog endvidere, at der blev afsat midler til arrangementet i 2010.

Næstformanden ville sørge for at slå på tromme rundt om for aktiviteten ved Aalborg Søfarts- & Marinemuseum den 14. juni. Alle kan deltage, og der vil blive mulighed for overnatning på Vorup Kaserne.

Da emnet eventuelt var udtømt, takkede Uffe forsamlingen for god ro og orden. Formanden takkede dirigenten for hans superbe styring og ringede generalforsamlingen af. Herefter blev filmen „Den Tavse Verden“ vist.

Henning Friis Andersen gav et indsigtfuldt oplæg til ”Den tavse Verden”. Filmen var optaget af Jaques-Yves Cousteau og fik premiere i 1956. Den vandt i øvrigt 3 Oscars. Henning lagde virkelig godt op til forestillingen med fortælling om de første undervandsfilm og ikke mindst de,

som gjorde Cousteau kendt over hele verden gennem fjernsynet.

Alle tilstedeværende nød at se de mere end halvtreds år gamle billeder og ikke mindst iagttagelse af datidens udstyr. Filmen var en god oplevelse.

Efter filmen var der kaffe og flere benyttede mulighed for at bese Selskabets udstillinger.

Finn Linnemann

Slopkisten

Ønsker du at sende et dykkehistorisk signal til omgivelserne, har Dykkehistorisk Selskab udstyret.

T-shirt i sort med tekst: "Historical Diving Team" på ryg og selskabets logo på bryst M-L-XL-XXL kr. 65,00

Sweat Shirt i Navy Blue med tekst: "Historical Diving Team" på ryg og selskabets logo på bryst M-L-XL-XXL kr. 150,00.

Cap i sort med logo kr. 40,00.

Pin med selskabets logo kr. 40,00

Slopkisten bestyres af Gunnar Broge, Tværgede 7, 8300 Odder, tlf.: 86 544380, e-mail: dgb@os.dk

Klistermærker

Klistermærke med selskabets logo og teksten "Dykkehistorisk Selskab - Danmark" trykt i farver på vejrfast folie kr. 10,00 pr. stk. plus forsendelse. Kontakt Sekretæren: f.linnemann@webspeed.dk

Kramkassen

Hans Hass: Med Kamera på Havets Bund 1955. 152 sider, 110 ill. indb. u. omslag, plet på bagside omsl. kr. 140,00. Hans Hass: Jægere på Havets Bund 1963 indb. med omslag kr. 80,00. Cousteau: Den Tavse Verden 1953. Uindbunden 1. udg. med omslag kr. 100,00. Priser tillægges porto. se@joergensen.mail.dk

Send din annonce på e-mail til se@joergensen.mail.dk.

NAUTIEK

STANDARD
DIVING
EQUIPMENT

Van Polanenpark
182, 2241 R W
Wassenaar, Holland

Tel. 00 31 7051 14740
Fax. 00 31 7051 78396
nautiekvof@planet.nl
www.nautiekdiving.nl

Donationer

Erik Østergaard, Odense: Diverse gamle smalfilm. Willy Jepsen, Dråby: Gammelt billede af dykkerarbejde i Århus Havn. Niels Sejr Oxenvad, København: Opstigningsvest, Fenzy X4, u/flaske, lungeautomat, Nemrod Snark II. våddragtsokker, blå, Solo, handsker, 3. finger, blå, Solo, lungeautomat, Poseidon Cyklon, m/manometer, ukendt fabrikat, manometer, ukendt fabrikat og lille æske med reservedel til stiftmanometer. Lars Hagemann, København: Helfodsfinne, Cressi, gummi, lungeautomat, Scubair, lungeautomat, Nemrod Snark II, lungeautomat, Dräger, PA61, med bøjlekobling og blybælte i læder med hjemmestøbte blyvægte. Dykkerklubben "HAVBASSERNE": Rygskjold, Dräger, for 2 x 7 liter flasker, helmaske, AGA, rygskjold, Aqua-Sport, lungeautomat, Nemrod Snark III, 2 stk Helmaske, Dräger, PA 37 og reduktionsventil/doseringsventil til genoplivningsapparat. Kenneth Steven, Hellerup: Nimrod vest m/flaske, Poseidon lungeautomat, MSUB tryk dybdemåler og reduktionsventil. Freddy Breitenstein, Nykøbing Mors: Avisartikler om dykkere omkring 1900.

Selskabet vil gerne takke giverne.

Kai Estrup 80 år

Selskabets æresmedlem Kai Estrup fyldte 80 år den 12. marts. Vi vil gerne benytte lejligheden til at ønske Kai tillykke med dagen. Kai har haft en stor og afgørende betydning for organisering af sportsdykkerne i bl.a. Danmark. Se Gunnar Broges indlæg og Kai ved generalforsamlingen 2006 i DHT nr. 28.

Nye medlemmer

Carlsen, Anders Ring	Brønshøj
Christensen, Martin	Hvidovre
Hansen, Jan	Holbæk
Holberg, Peter	Fredericia
Jensen, Flemming Albert	Århus V
Kristensen, Jens Riise	København S
Nordisk Dykkerentreprise v/David Graakjær	Valby
Nordstrøm, Sten	Værløse
Pedersen, Kristian Holm	Svendborg
Poulsen, Bo Frenning	Ålsgårde
Krul, Rob C	Weteringburg, Holland
Sportsdykkerklubben Aquanaut v/ Bo Poulsen	Helsingør
Toft, Bent	Aalborg

Selskabet vil gerne byde de nye medlemmer velkommen.

DYKKEHISTORISK SELSKAB

Dykkehistorisk Selskab er stiftet i Ebeltoft den 17. november 1996 af en bred kreds af dykkeinteresserede fra såvel erhvervs- som rekreativ dykning.

Dykkehistorisk Selskab har til formål, at arbejde for bevarelsen af vor dykkehistoriske arv indenfor den erhvervsmæssige, videnskabelige, militære og rekreative dykning.

Endvidere i videst mulig omfang, at søge at identificere, registrere, bevare og vedligeholde genstande og arkivmateriale, der vedrører dykningens historie, eller senere kan blive af historisk interesse, samt at formidle viden herom.

Selskabet vil søge at samle interesserede fra alle dykningens områder til en fælles indsats for at bevare vor dykkehistoriske arv og danne ramme om dykkehistoriske studier, drøftelser og aktiviteter, samt være ramme om et socialt samvær mellem dykkehistorisk interesserede.

Home page:
www.dykkehistorisk.dk

Selskabet samarbejder bl.a. med The Historical Diving Society i England.

Formand:

Paul Erik H. Christensen
Viborgvej 21 2.tv
8000 Århus C
Tlf.: 86 131116

Næstformand:

Finn Jensen
Neptunvej 13
9200 Aalborg SV
Tlf.: 40 62 9440

Kasserer:

Ole Nielsen
Rodholmvej 1, Bøjen
8544 Mørke
Tlf.: 87 857070

Sekretær:

Finn Linnemann
Idrætsvænget 4
2680 Solrød Strand
Tlf.: 56 140580

Bestyrelsesmedlem:

Philip Nathansen
Fridtjof Nansensvej 32
8200 Århus N
Tlf.: 86 168297

Redaktør:

Sven Erik Jørgensen
Kirsebærvej 5
8471 Sabro
Tlf.: 86 948509

Søværnets repræsentant:

Orlogskaptajn Søren Beck
Søværnets Teknikskole
Dykkerkursus
Nyholm
1439 København K
Tlf.: 32 664610